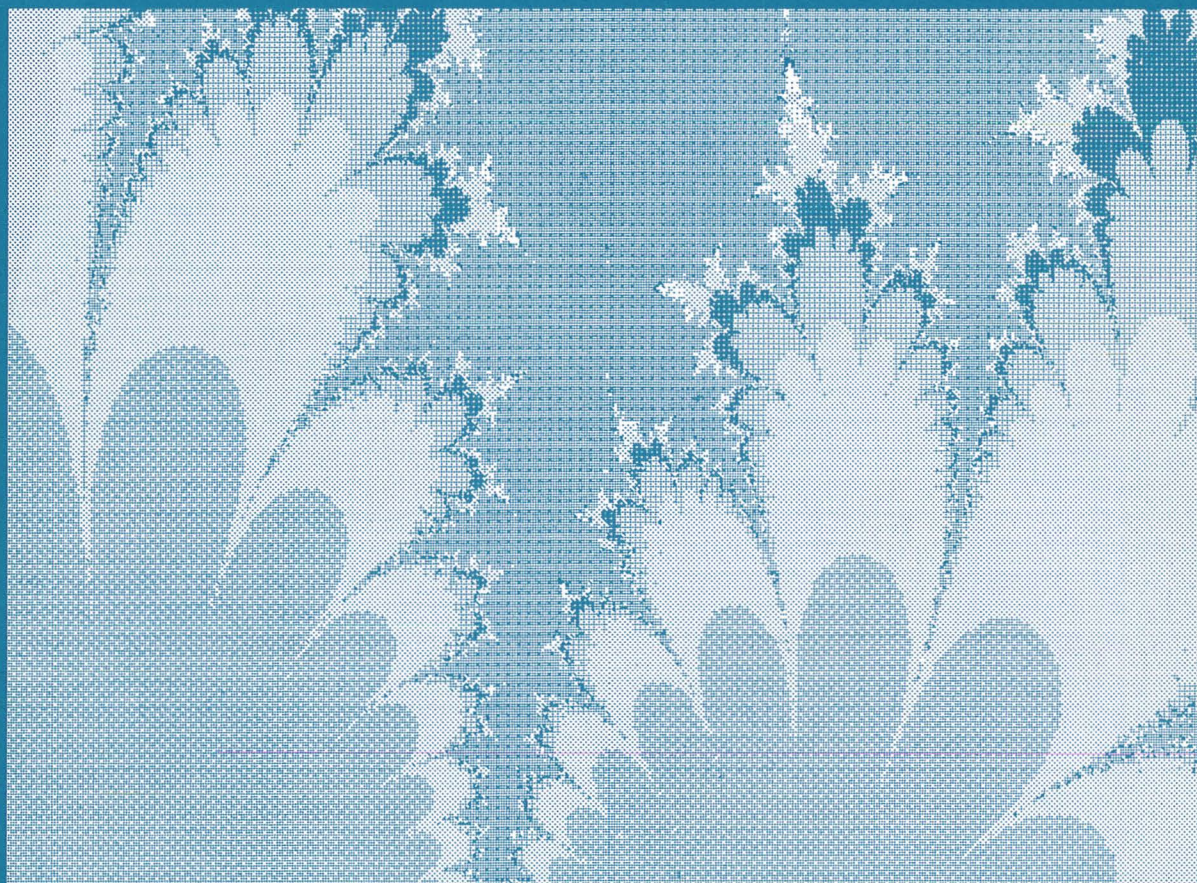

katsaus

KRIITTINEN KORKEAKOULU

1.1990

KARI E. TURUNEN	3	Aatteet tilauksessa
KIMMO PIETILÄINEN	4	Kaaos kaataa determinismia?
MARTTI TUOMOLA	8	Maailma muuttuu - muuttuuko talouselämä?
MATTI HYRYLÄINEN	12	Aatteen vai aatteettomuuden aika?
JUHANI KAHELIN	16	Mistä lääkkeet hobbesilaiseen maailmanmenoon?
RAIJA JULKUNEN	20	Työelämän muutos ja palkkatyön vapautusliikkeet
ULLA-LEENA ALPPI	24	Naiset muutosvoimana
KARI E. TURUNEN	28	Ajopuu
PIRKKO HAKKILA	30	Bao-Dao, aarresaari

katsaus

JULKAISIJA Kriittinen korkeakoulu ry.
TOIMISTO Kasarmikatu 19, 00130 Helsinki
Avoimna 9—16
Puhelin 624 977
Postisiirtotili 715 56-0
TOIMITUS Kari E. Turunen, päätoimittaja
Asta Haapalainen, toimitussihteeri
Sini Piippo, toimittaja
TILAUKSET 100 mk/vuosi, 6 numeroa vuodessa
IRTONUMEROT 20 mk, Kriittisen korkeakoulun toimisto,
Akateeminen kirjakauppa, Suomalainen Kirjakauppa,
ILMOITUKSET 1/1 sivua 900 mk, 1/2 sivua 500 mk, 1/3 sivua 350 mk
PAINO Painotalo MIKTOR Helsinki

KRIITTINEN KORKEAKOULU perustettu vuonna 1968
sitoutumaton, valtion tukema koulutus- ja kulttuurikeskus
aikuisena kasvamisen mahdollisuuksia
myös ammatillisesti suuntautunutta koulutusta
erilaisia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen
aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamita

SIHTEERISTÖ Esko Paakkola (yleissuunnittelu)
Asta Haapalainen (tiedotus, INKA)
Liisa Kiesiläinen (kasvatuskulttuuri)
Terttu Lemström (toimisto, INKA, näyttelyt)
Sini Piippo (esitelmä- ja keskustelutilaisuudet, kolumnipalvelu)
Keijo Tahkokallio (sapattikoulutus)

JOHTOKUNTA Johtaja Tapani Sihvola (puheenjohtaja), kansanedustaja Arja Alho, filosofian lisensiaatti Markku Graae, kasvatustieteen kandidaatti Kauko Komulainen, professori Erkki Lähde, kirjailija Matti Paavilainen, kansanedustaja Sirpa Pietikäinen, lääketieteen lisensiaatti Helinä Siikala, yhteiskuntatieteen lisensiaatti Kari E. Turunen, professori Reijo Wilenius

Kriittisen korkeakoulun jäsenmaksu 50 mk/ ainaisjäsenmaksu 400 mk

Katsauksen artikkelien osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli lähde mainitaan.

AATTEET TILAUKSESSA

On levitetty ajatusta — aatetta — siitä, että aatteita ei enää tarvita. Tämän näkemys mukaan ihminen on siirtynyt aatteettomaan aikaan. Sosialismin murtuminen näyttää vahvistavan tätä. Voi ajatella, että uusaatteettomuus merkitsisi parhaimmillaan vain pelkkää järkevyyttä, tilannekohtaista rationalismia. Mutta toisaalta ihmiset toimivat kuitenkin arvostustensa ja arvojensa suunnassa. Liittyyhän niihin kuitenkin aatteenkaltaista päätöstä.

Jospa aatteet ovat kuolleet lähinnä vain ihmisiä yhteensitovana tai jopa pakottavana ajatusvaltana. Individualismi voimistuu ja ihmiset tarkastelevat maailmaa tutkaillen omaa suhdettaan asioihin, tarkastelevat aatteitakin kuin vain mahdollisuuksina ja virikkeinä, ja valitsevat sitten henkilökohtaisesti asenteensa ja linjansa asioihin.

Jospa kuvitelma oikeasta aatteesta katoaa ja ihmiset alkavat aikuistua ja jaksaa kantaa tietämättömyyden taakkaa. Tämä tuntuisi jopa ihannekuvalta. Tällöin ihmisten toimintoja ohjaisivat puhtaasti arvot ilman, että niiden ajateltaisiin ilmenevän jossain erityisessä. Totuuden, rehellisyyden ja suvaitsevuuden arvot voivat vaikuttaa yhtä aikaa, sisäisen pyrkimisen suuntana. Ne eivät tavallaan sido mihinkään.

Ihmisen on kuitenkin raskasta olla ilman aatetta. Hän kaipaa sisäistä sytykettä, innostusta ja tehtävää. Näin varsinkin nuori ihminen. Vanhempi voi jo ottaa kyynisemmän, vaikei arvottoman asentaan maailmaan. Juuri nyt ei kuitenkaan nuoria sieluja virkistä ja riivaa mikään näkyvä joukkoate — jos sellaisena ei pidetä yleistä poroporvarillisuutta. Pieniä aatteiden poikasia on toki liikkeellä. Ilmassa on kuitenkin aatteen sosiaalisen tilauksen tuntua, vaikka elämän ja muutoksen ulkoiset paineet, Euroopan yleinen levottomuus, voivatkin pitää sen pinnan alla — tai sitten kaivaa johtajan tarpeen esiin.

Ajatus ja aate eivät kuitenkaan ole kaukana toisistaan. Ajatuksia ja toimia ohjaavat aina arvostukset ja arvotkin. Toiminta on aina arvostuksen osoitus. Eurooppalaisina ja suomalaisina ajattelemme tässä mielessä varmaankin hyvin yhdenmukaisesti. Ajattelu on orientoitumista maailmaan ja meitä on toki käsitelty ajatuksilla, opetettu maailmankatsomuksellisesti ja aatteellisesti, jopa silloinkin kuvittelemme, että olemme saaneet vain tieteellisen neutraalia opetusta.

Jos aatteettomuus alkaa merkitä tyhjiyttä, on hyvä muistaa, että luonto, myös ihmisluonto kammoaa tyhjiyttä ja tyhjiys täyttyy pian. Aatteet on nähtävä myös kasvattavina, sielua myönteisesti prosessoivina aineksina, arvokkaan kantajina. Vaikka toivoo ehkä sopii, että ihminen säilyttäisi lopulta aina itsenäisyyden. Mutta aatteen, viljelemättömän sielu ei myöskään lupaa hyvää. Meillä on aina tarve jäsentää kokemuksemme ja maailmamme jollain tavoin. Siinä se aate on.

KET

KAAOS KAATAA DETERMINISMIA?

"Matematiikka on luonnon kieli ja sen muodot ovat kolmiota, ympyröitä ja geometrisia kuvioita", Galilei opetti vuonna 1610. Hänen ajatuksensa kantoi mahtavan hedelmän: tieteellisen menetelmän ja sen tuloksena nykyaikaisen yhteiskunnan.

Kimmo
Pietiläinen

Toimittaja
Helsinki

Mutta Galilein ajatuksella on rajansa. Se on likiarvo, approksimaatio. "Pilvet eivät ole palloja, vuoret eivät ole kartioita, rannikot ympyröitä, kaarna tasaista eikä edes salama etene suoraviivaisesti", kirjoitti Benoit Mandelbrot kirjansa *The Fractal Geometry of Nature* alkuun vuonna 1977.

Galilein päivistä oli kulunut yli kolmesataa vuotta. Hänen ajatuksensa matematiikasta luonnon kielenä sisältää aikamme mahtavimman paradigman, deterministisen luonnonfilosofian. Sen mukaan jokaisella ilmiöllä on syynsä, jokaisella syyllä on aina sama seuraus. Luonto on syy-seuraus-suhteen kahlitsema.

Determinismin kahleen voi kääntää edukseen, jos osaa. Sen taidon oppivat luonnontieteilijät ja teknokraatit. He löysivät fysiikan ja kemian perusteista keinon pelkistää joukon luonnon tapahtumia, rakentaa eristettyjen ilmiöiden varaan toimivia koneita ja lopulta aivan uudenlaisen talouselämän.

Syystä seuraukseen

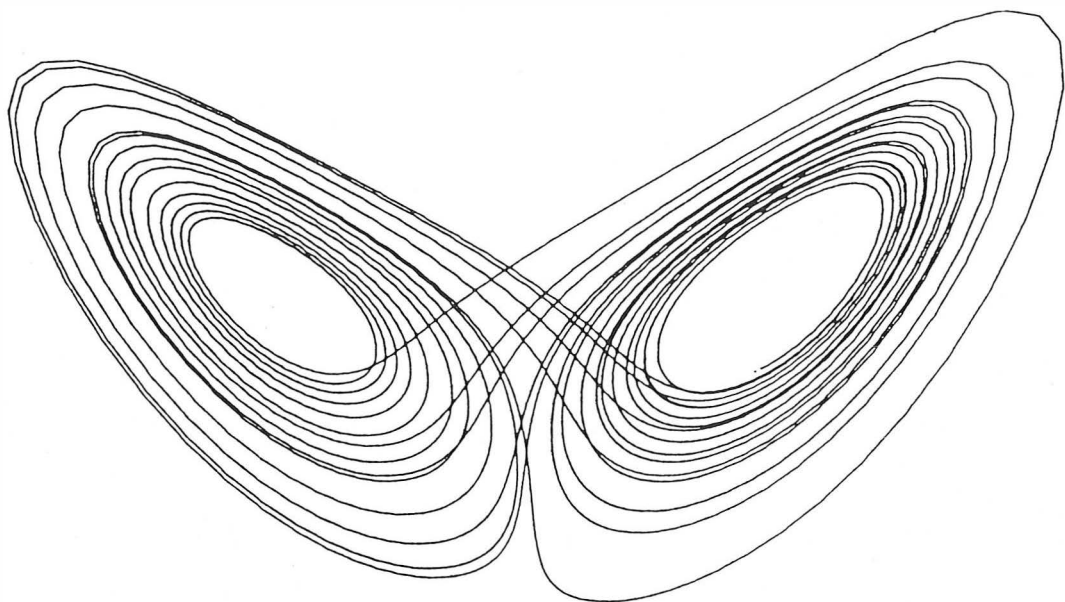
Luonnontieteen deterministinen ennustusvoima on vaikuttava. Se ulottuu koepu-

kesta planeettojen liikkeisiin. Siihen oli pakko uskoa ja siitä tuli länsimaisen ajattelun perusta.

Jokainen yhteiskuntaamme ohjaava valtafilosofia soveltaa tänään determinististä ajattelua tavalla tai toisella. Vanhat ajattelutavat omak-suivat sen säilyäkseen hengissä. Valistuksen ajasta lähtien sen varaan on rakennettu uusia oppeja. Nii-tä ovat mm. poliittiset oppimme, talousteoriat ja psykoanalyysi.

Galilei käynnisti mahtavan henkisen mullistuksen. Se syrjäytti klassisen maailmankuvan ja determinismin perusteita on pönkitetty yli kolmesataa vuotta. Pierre Simon Laplace esit-teli Napoleonille deterministisen maailmankaikkeu-den, jonka jokaisen liikkeen hän väitti olevan laskettavissa. Napoleonin kysyessä Jumalan asemaa Laplacen mallissa tämä vastasi, ettei tarvinnut sitä oletusta.

Tänään syy-seuraus-ajattelu on jo ehtinyt ylevistä teorioista käytännön elämän perustaksi. Determinismi on länsimaisen ajattelun keskeisiä aksioomia. Se on tunkeutunut kaikkeen hyväksi tunnustettuun henki-seen työhön. Luonnon ennustettavuus on tekniikan menestyksen seurauksena muuttunut faktaksi. Mutta sitä se ei ole.

1.
Outo attraktori, Lorenzin perhonen, jossa säätilat liikkuvat ennustamat tomasti rajatussa avaruuden osassa. Outo attraktori on kaaoksen raja.

Itse asiassa ennustettavuus, syy-seuraus-suhteen voima, katoaa varsin yksinkertaisissa ilmiöissä. Sen voi havaita kylpyammeessa, kun säätelee hanaveden virtausta. Se muuttuu arvaamattomasti tasaisesta pyörteiseksi ja päin vastoin. Kuuntelemalla havaitsee, että hanasta tippuvien pisaroiden putoamisen rytmi vaihtelee säännöllisestä epäsäännölliseen, kun virtaus vaihtelee. Determinismin asemesta veden virtauksessa asuu kaaos.

Kaaoksen löytää savukeesta nousevasta savusta, eläinkantojen vaihtelusta ja niitä kuvaavista yhtälöistä, sään kehityksestä, pörssikursseista, vieläpä planeettojen radoista.

Epäilemättä kaaos on myös tyypillinen ihmisen ja ihmisyyhteyden käyttäytymisen piirre. Ehkä juuri tästä

syystä luonnon perusilmiöitä mutkikkaampien järjestelmien tutkimuksessa ei ole voitu edetä determinismin keinoin. Sen selitysvoima ei ole riittänyt. Se on ollut liian yksinkertainen paradigma.

Mitä on kaaos?

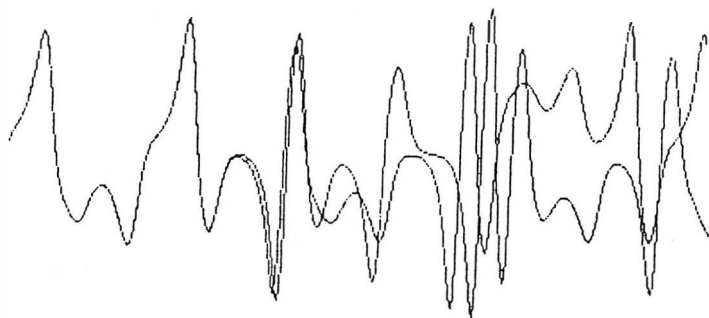
Deterministinen järjestelmä on vakaa siinä mielessä, että toisiaan lähellä olevat tilat johtavat aina toisiaan lähellä oleviin tai kerrassaan samaan lopputilaan. Matemaattisessa kuvauksessa käytetyt muuttujat muodostavat ns. faasiavaruuden, jossa piste kuvaa lopputilaa. Faasiavaruudessa liikkeet lähestyvät tätä pistettä, jota kutsutaan attraktoriksi.

Kaaoksen tutkimuksen keskeinen havainto on, että

kaksi toisiaan hyvin lähellä olevaa tilaa voi johtaa täysin erilaisiin lopputiloihin. Järjestelmä on epävakaata. Lyhyesti sanottuna kaaottinen järjestelmä on herkkä alkuarvoille. Vakaan ja epävakaa tilan rajat ovat sekoittuneet toisiinsa kuin ristissä olevien käsien sormet. Tällaista mutkittelevaa tiloihin tunkeutuvaa rajakuviota kutsutaan fraktaaliksi.

Kaoottiselle ilmiölle ei voi luoda faasiavaruutta, jossa lopputila olisi yksinkertainen piste. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että järjestelmän lopputilaa ei voi ennustaa sen alkuarvoista. Syy-seuraus-suhde murtuu. Aikaisemman deterministisen paradigman tilalle on luotava jotakin uutta, joka nousee kaoottisista ilmiöistä ja niiden kuvauksesta.

Tietokone on kaaoksen tutkimuksen keskeinen työ-

2.
Säätilan matemaattinen malli on herkkä muutoksille. Kun alkuehdot muuttuvat 4. desimaalissa, sään kehitys ajautuu uuteen suuntaan. Tu-
loksena on kaaos.

kalu. Ilman sen lasku-
voimaa ilmiöiden kartoittami-
nen olisi jäänyt tekemättä.
Siksi monet kaaoksesta ai-
kaisemmin hämääviä viitteitä
saaneet tutkijat eivät voi-
neet viedä ajatteluaan pi-
temmälle.

Kaaoksen konkretiikka
paljastui ensimmäisenä
Edward Lorenzille kolmi-
senkymmentä vuotta sitten.
Hän tutki sään ennustamisa-
tietokoneella ja havaitsi
mallin herkkyyden alkuar-
voille. Muutokset lähtöarvo-
jen neljännessä desimaalis-
sa aiheuttivat lyhyessä ajas-
sa dramaattisesti erilaiset
ennusteet. Käytännön tasol-
la hänen havaintonsa mer-
kitsee, että säätä ei voi en-
nustaa viittä vuorokautta pi-
temmäksi ajaksi edes peri-
aatteessa. Se on merkittävä
viesti determinismissä kas-
vaneelle säätieteelle.

Mutta Lorenz havaitsi ka-
oottisen ilmiön toisen kes-
keisen piirteen. Järjestelmä
ei ennustamattomuudesta
huolimatta käyttäytynyt täy-
sin sattumanvaraisesti.

Tilat asettuivat aina tiet-
tyyn faasiavaruuden osaan,
alueeseen, joka on myö-
hemmin ristitty Lorenzin
perhoseksi. Vastaavanlaisia
faasiavaruuden alueita on
havaittu muissakin kaootti-
sissa ilmiöissä. Niille on an-
nettu nimi outo attraktori
siksi, että ne poikkeavat de-

terminismin attraktorista.
Kaoottisen ilmiön lopputila
on aina oudossa attraktori-
sa, mutta toisiaan lähellä
olevien lopputilojen ei tar-
vitse joutua siinä toisten lä-
helle.

Ennustamatonta mutta ei sattumanvaraista

Kaoottinen ilmiö on siis en-
nustamaton. Sen lopputilas-
ta ei voi antaa täsmällistä
tietoa. Se ei kuitenkaan ole
sattumanvarainen. Kaikki ei
ole sallittua, vaan kaootti-
nen ilmiö kehittyy kohti sil-
le tyypillistä outoa attrak-
toria.

Determinismi, syy-seu-
raus-suhteet siinä mielessä
kuin ne klassisessa fysiikas-
sa on käsitetty, ei ole kaoti-
kassa voimassa. Kaoottisia
ilmiöitä on yritetty sovittaa
vanhaan teoriaan vuosi-
kymmenen ajan. Säätieli-
jät eivät toivo mitään har-
taammin kuin pitkän tähtäi-
men ennustevoimansa pa-
lautumista. Mutta yritykset
ovat epäonnistuneet. Kaaos
vaikuttaa todelliselta.

Kaoottisen järjestelmän
kuvauksessa on etsittävä
kompromissi nykytilan tun-
temuksen tarkkuuden ja
ennusteiden aikaskaalan
välillä. Yksityiskohtaisten

ennusteiden antamisen si-
jasta on tyydyttävä järjestel-
män tilan kehityksen ennus-
tamiseen. Kvantitatiivisen
tiedon sijasta ennusteista on
etsittävä kvalitatiivisia piir-
teitä.

Uuden paradigman ope-
tus on, että yksinkertainen-
kin yhtälö, esimerkiksi po-
pulaatiogenetiikan mate-
maattiset kuvaukset, voivat
käyttäytyä arvaamattomasti.
Toisaalta monimutkaiselta
näyttävä ilmiö, esimerkiksi
sydämen kammiovärinä, voi
kaaosteoriassa ollakin yk-
sinkertainen. Tutkijain on
opittava näkemään ongel-
mansa uudella tavalla. On
irtauduttava arkipäiväisistä
muuttujista ja etsittävä uutta.
Ne voivat paljastaa kaaok-
sen ja johtaa ainakin ilmiön
pääpiirteiden ymmärtämi-
seen. Työ on vasta alussa ja
mm. pörssikurssien tai ihmi-
sen käyttäytymisen kaotiik-
ka ovat vielä selvittämättä,
jos ne ovat edes olemassa.

Kaaos on avoin ovi

Kaaoksen tutkimus on ensi-
askeleitaan ottava tiede. Se
lupaa uusia näkökulmia
vanhoihin, luonnontieteiden
satoja vuosia tutkimisiin ilmi-
öihin. Se saattaa avata tien
muiden tieteiden proble-
matiikkaan.

Alkuarvoihin herkästi suhtautuva ilmiö on jollakin tavalla ristiriidassa maailmankuvamme kanssa. Se tuntuu sotivan elämän vakaata kulkua vastaan. Kaottinen ilmiö on ennustamaton. Se ei ole deterministinen sanan vanhassa merkityksessä. Deterministinenkin ilmiö alistuu syyseuraus-suhteeseen vain silloin, kun alkutilat ovat erityisen vakaalla alueella.

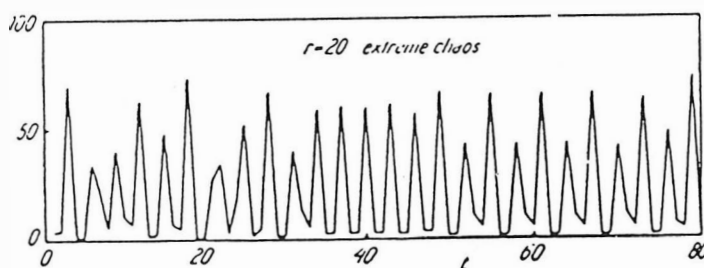
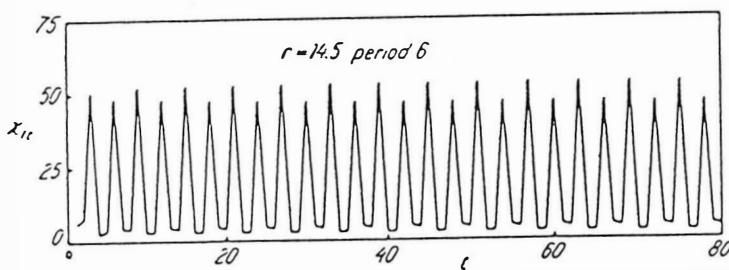
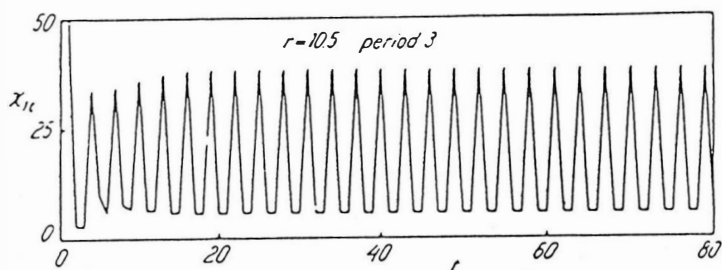
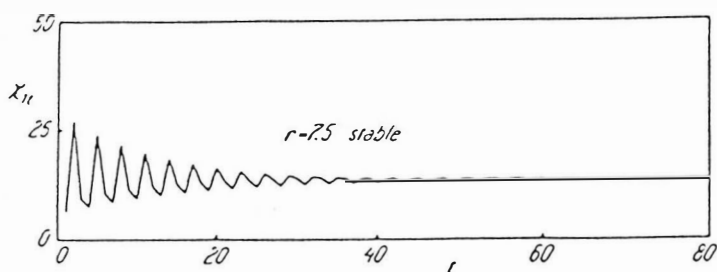
Ehkä olemmekin näkemässä determinismia vahvemman uuden paradigman synnyn. Se olisi komea huipentuma vuosisadalle, joka on murskannut useimmat perinteiset arvot.

Paradigmoja kaatava, uuteen ajatteluun houkutteleva kaaoksen tutkimus ei kuitenkaan kaada kolmeasataa vuotta elänyttä Galilein ajatusta matemaattikasta luonnon kielenä. Päin vastoin, matemaatiikka on keskeisessä asemassa kaaoksen tutkimuksessa.

Mandelbrotin kuvaamat luonnonilmiöt ovat pakottaneet tutkijat nousemaan asetta korkeammalle matemaattisen abstraktion tasolle. Sitä nimitetään topologiaksi, jossa kvantitatiivisen kuvauksen asemesta käytetään kvalitatiivista.

Topologisessa mielessä kaaos paljastui jo Henri Poincarelle viime vuosisadan lopulla. Juuri hän perusti topologian. Ehkä tästä syystä kaaoksen herättämä innostus muilla tieteen aloilla on tuntunut matemaatikoista kummalliselta.

Tieteen harjoittajille kaaos on avoin ovi. Siitä kulkevaa houkutellaan astumaan nykyistä korkeammalle ajatustensa käsitteelliselle tasolle.

3. Populaation kehitystä kuvaava yhtälön parametrin muuttaminen vie lopulta kaaokseen.

Kirjallisuutta:
James Gleick, Kaaos, Art House 1989. Kaaoksen ilmiömaailman kuvaus.
Ivar Ekeland, Ennakoimattoman matemaatiikka, Art House 1989.
Matemaattisia maailmankuvan perusteita.

Ian Stewart, Does God Play Dice?, Blackwell 1989.
Benoit Mandelbrot, The Fractal Geometry of Nature, Freeman 1977.
New Scientist, October 28 — December 2, 1989. Laaja artikkelisarja kaaoksen tutkimuksen tilasta.

MAAILMA MUUTTUU — MUUTTUUKO TALOUSELÄMÄ?

Yhteiskunnallinen tilanne on joutunut voimakkaaseen muutokseen siirryttäessä 1990-luvulle. Itä-Euroopan tilanteen nopea ja kaikille yllättävä laukeaminen vaikuttaa vähitellen koko maailmaan monin tavoin. Se, että Neuvostoliiton puoluejärjestelmään alistetut valtiot ovat vapautumassa ja itsenäisesti etsimässä uutta suuntaa oman yhteiskuntajärjestelmän kehittämiseksi, antaa uusia näkökohtia myös muille maille.

Martti Tuomola

DI, opettaja
Helsinki

Muitakin suuria muutosprosesseja on käynnissä: maailmantalouden kehittyminen yhä riippumattommaksi yksityisten valtioiden toimenpiteistä — tähän kuvioon liittyy myös EY:n muodostuminen — ja yhä laajempien tieto- ja taskupuhelinverkkojen kehittyminen. Maailma on todella muutoksessa.

Suomessa näyttää tässä vaiheessa ilmenevän selvää torjuntaa ja jähmeyttä uusia muutospainetta kohtaan. On kiinnostavaa nähdä, miten ja milloin suomalainen yhteiskunta alkaa liikkua ja antaa periksi uudelle. Mitkä asiat meillä ovat oireellisia? Esiin voi poimia joitakin tyyppisiä: asuntojen hinnat, pankkien toiminta ja kasinotalouden kehitys, hallituksen keppi ja porkkana-syndrooma, lukiokomitean sanelupolitiikka, vapakuntakokeilun problematiikka sekä Tampella- ja Wärtsilä-ilmiöt. Mitä ne kertovat suomalaisen ihmisen ja yhteiskunnan tilasta? Mitä muutoksentehtäviä meidän pitäisi saada käyntiin?

Katsotaan ensin talouselämää ja sen oirehdintaa. Pohjola-yhtiöiden entinen pääjohtaja on tuonut asiantuntijana selvästi esiin tavan, jolla rahamaailman eliitti käyttää muiden rahoja hyväkseen. Eräs kuvaava ja tun-

nettu esimerkki on seuraava: Henkilö K perustaa Bahamasaarille yhtiön X, jolle aletaan ostaa pörssi-yhtiön P osakkeita. Osakkeiden hinta saadaan nousemaan eri keinoin, esimerkiksi pörssianalytikit kirjoittelevat niistä sovitusti. Sitten keinottelussa mukana oleva henkilö L tai muu sopiva taho huolehtii vaikutusvallallaan siitä, että "nurkanvaltaus" eli rahojen siirto todella tehdään, vaikka vaihtamalla yhtiöön P keinotteluoperaatiota ymmärtävät henkilöt. Kun kaupat on tehty, kierretään verot siirtämällä saadut rahat Bahamasaarille yhtiöön X, josta sovitut palkkiot voidaan keinotteluun osallistuneille siirtää esimerkiksi numerotileille Sveitsiin. Lopuksi keinottelun päätekijästä tehdään ns. julkkis tiedotusvälineissä esittämällä tapahtuneesta kannanottoja puolesta ja vastaan. Sitten asia voidaan sopivasti unohtaa.

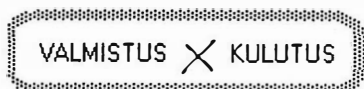
Vaikka kyseinen tapahtumaketju on vain yksi talouselämän kasinotalouspeliä ilmentävistä, se kuvaa jotakin olennaista nykytilanteesta, sillä tähän keinotteluun ovat osallistuneet rahamaailman keskeiset henkilöt. Mitä meidän olisi sitten ajateltava nykytilanteen perustalta? Miten meidän olisi syytä kehittää yhteiskun-

taamme tältä osin? Onko sitä syytä kehittää markkinatalouden suuntaan, kun tulevaisuudessa meitä näyttävät odottavan kasinotalousilmiö, huippukorot, asuntojen ja elintarvikkeiden ylikorkeat hinnat jne. Toisaalta Itä-Euroopan tilanne osoittaa, ettei sosialistinen suunnitelmatalouskaan ole toimiva vaihtoehto.

Talouselämä monimutkaistuu

On syytä tarkastella, mistä talouselämässä tällä hetkellä on kyse ja missä oikein ollaan. Sen selvittämiseksi on ensiksi yhteiskunnan ja talouselämän kehityksen perusvaiheita.

1. Luontaistalouden aikana tavaroiden ja hyödykkeiden valmistus ja kulutus muodostivat yhteen nivoutuneen kokonaisuuden, joka liittyi ihmisten jokapäiväiseen elämään saumattomasti.

Yhteisö valmisti itsenäisesti omat tarvikkeensa, jotka se myös käytti.

2. Seuraavassa vaiheessa eri yhteisöt ryhtyivät tarjoamaan toisille valmistamiaan tarvikkeita, joita he hankkivat myös itse toisilta.

Näin syntyvät markkinat (M), joilla tarvikkeita vaihdetaan, myydään ja ostetaan. Valmistus (V) ja kulutus (K) eriytyvät toisistaan. Torit, kauppa- ja markkinapaikat syntyivät.

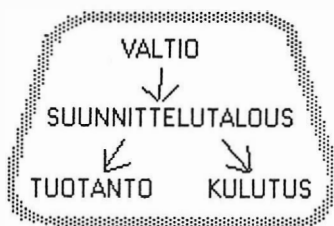
3. Vähitellen kasvoivat markkinat ja kauppapaikat; kauppa ja tavaroiden välitys itsenäistyivät omaksi alueekseen.

Kaupan itsenäistyessä syntyi kilpailu- ja taistelutilanne markkinoilla. Taisteltiin niistä eduista ja vallasta, jotka kaupan piirissä oli mahdollista saavuttaa.

4. Seuraavassa vaiheessa pyrittiin järjestämään eri tavoin markkinoita ja näillä vallitsevaa taistelu- ja kilpailutilannetta. Kaupan ja markkinoiden järjestämiseksi esitettiin nyt erilaisia ratkaisuja.

a) Sosialismi pyrki rauhoittamaan ja ratkaisemaan markkinoilla vallitsevat ongelmat sillä, että valtio itse otti ne haltuunsa. Tuotantoa, tavaroiden välitystä ja kulutusta pyrittiin ohjaamaan kokonaisuutena suunnitellusti.

b) Kapitalistisessa markkinataloudessa valtio pyrki säädöksiin rauhoittamaan ja säätelemään markkinoita, tuotantoa ja kulutusta.

Markkinoiden itsesäätely on tekijä, johon tässä järjestelmässä katsotaan voitavan tukeutua ja jota pyritään edistämään.

c) Sekatalous, jossa käytetään kumpaakin edellistä periaatetta.

Seuraavaksi voidaan tarkemmin arvioida kumpaaikin tapaa järjestää markkinat ja talouselämä. Itä-Euroopan käyttöönotettava tapa (4a) talouselämän ja markkinoiden hoitamiseksi on 70 vuodessa osoittanut selvästi heikkoutensa. Ennen kaikkea suunnitelmatalouden periaate ottaa kaikki pääoma ja tuotantovälineet valtion haltuun ja kieltää yksityisen yrittäjänsä ovat lamaan nuttaneet elinkeinoelämän ja tehneet ihmiset passiivisiksi. Tämän vuoksi siitä on korkea aika luopua. Tästä ollaan maailmalla jo jokseenkin yksimielisiä.

Entä sitten kapitalistinen markkinatalous, mitä puutteita ja mitä hyviä puolia siinä on havaittavissa? Tämä kysymys on todella tärkeä nykyisessä maailmantilanteessa, jossa Itä-Eurooppa

on valitsemassa uutta suuntaa talouselämälleen. On keskeinen asia selvittää, mitkä ovat markkinatalouden edut ja haitat. Lisäksi on kysyttävä, miten markkinataloutta voidaan jatkossa kehittää.

Kulutuksen yltäkylläisyys

Katsotaan ensin hyviä puolia. Edut ilmenevät lähinnä verrattaessa markkinataloutta Itä-Euroopan talousjärjestelmään. Läntisessä markkinatalouksissa kauppojen hyllyt notkuvat tavaraa, melkein joka alalla valikoimat ovat todella suuret; ihmisillä näyttää olevan myös rahaa ja muovikortteja. Useimmilla on käytössä monenlaisia kodinkoneita ym. tavaraa. Yltäkylläisyys tuntuu vallitsevan. Nähdään, että markkinataloudessa tuottavuus on toista luokkaa kuin suunnitelmataloudessa. Samalla ilmenevät myös haitat. Markkinatalous toimii paljolti tuottajien ehdoin. Kulutus on saatu pumpattua korkeaksi mainonnalla ja myynninedistämistyöllä. Luottokorttien ja luottojen avulla on ihmisiltä saatu ulosmitattua ostovoimaa jo tulevaisuudestakin. Suomessa on yli 200.000 henkilöä maksuvaikeuksissa. Mo:ella liian suuri osa elämästä kuluu kulutuskierteen ylläpitämiseen. Lisäksi osa kansalaisista ja institutiosta käyttää muiden aikaansaamia taloudellisia arvoja itsekkäästi oman hyödyn keräämiseen kasinotaloudessa. Markkinatalous tuottaa kyllä hyvin, mutta se tuottaa asioita ja tavaroita,

jotka eivät vie yhteiskuntaa etenkä yksilöitä kehityksensä välttämättä eteenpäin vaan myös taaksepäin. Hyvinvointi ei jakaannu markkinamekanismin säätelemänä tasaisesti, vaan rikkaat rikkastuvat ja myös ne, jotka osaavat käyttää muita ja tarjoutuvia markkinarakoja hyväkseen.

Pyhä omistusoikeus

Mistä nämä ongelmat johtuvat? Voidaanko niitä saada hallintaan? Tässä on tilaa ottaa esiin vain muutama keskeinen tekijä.

Eräs tärkeimmistä tekijöistä on luonnollisesti pääoma ja omistusoikeus. Idässä valtio on ottanut pääomat haltuunsa ja ihmisten omistusoikeutta on rajoitettu radikaalisti, jotta näillä tekijöillä ei voitaisi itsekkäästi saalistaa. Lännessä on taas jokaiselle sallittu rajoittamaton omistusoikeus ja pääomien käyttö. Tämä mahdollistaa juuri sen, että yksilö voi käyttää pääomia keinotekoluisesti yhteiskunnassa. Koska kukaan ei varsinaisesti saa aikaan suuria pääomia omalla työllään, vaan suuret pääomat ovat aina syntyneet useiden ihmisten yhteisin ponnistuksin, käytetään pääomia keinottelussa aina toisten kustannuksella siten, että yhteiskunnan hyvinvointi kärsii.

Millaisella käytännöllä voitaisiin estää talouselämän keinottelu pääomilla, toisten varoilla, joita esimerkiksi pankit ja suuryritykset voivat siirrellä?

Pääomat vain hallintaan

Kun yhdistetään sosialismin ja kapitalismin omistusoikeusperiaate suhteessa pääomiin mielekkäällä tavalla, voidaan välttää ilmeisesti kummankin ongelmat oikeudenmukaisella tavalla. Tällöin yhteiskunnassa sovietaan siitä pääperiaatteesta, että yksilö voi saada käyttöönsä ja hallintaansa pääomia, mutta hän ei voi omistaa niitä.

Mitä tämä merkitsee käytännössä? Katsotaan asiaa esimerkin valossa. Joku pätevä henkilö saa yhteiskunnalta, pankeilta tai muualta käyttöönsä varoja, joilla hän voi perustaa esimerkiksi tehtaan. Hän palkkaa tehtaaseensa työntekijät ja alkaa tuottaa tiettyjä tuotteita.

Kuvitellaan, että tehdas laajenee ja tuotteilla on kysyntää. Omistaja maksaa perustamiseen kuluneet pääomat pois ja myy tehtaan 20 vuoden kuluttua miljardilla markalla.

Tällöin nykykäytännön mukaan katsotaan, että tehdas perustajalla on täysin hyväksyttävällä tavalla omistuksessaan miljardi, jonka hän voi käyttää haluamallaan tavalla. Hän saattaa jatkossa sijoittaa pääoman vaikkapa kasinotaloudessa pelaami-

seen tai elää vain koroil-
laan, joita hän nykytilan-
teessa saisi yli 10 miljoonaa
kuukaudessa.

Vaikka tämä nyt on hyväk-
syttyä, jokainen ymmärtää,
ettei tällainen ole oikeuden-
mukaista eikä yhteisön etu-
jen mukaista. Kukaan ihmi-
nen olipa hän kuinka kyvy-
käs tahansa ei ole 20 vuo-
den aikana voinut tehdä
työllään ja toiminnallaan
sellaista, josta olisi makset-
tava 50 miljoonan markan
vuosipalkkaa. Tosiasiassa
lukuisat ihmiset työllään ja
yhteiskunta luovuttamalla
pääomiaan, maata ja infra-
struktuuria tehtaan käyt-
töön, on tuottanut pääomat,
jotka omistaja nyt markkina-
taloudessa käytetyin vinou-
tunein perustein saa ottaa
haltuunsa. Tämä aiheuttaa
luonnollisesti monin tavoin
haittaa ja vääristymiä yh-
teiskunnan todellisessa ko-
konaistaloudessa. Näiltä il-
miöiltä olemme nykyisin
sulkeneet silmämme.

Entä mikä olisi käytäntö,
mikäli menettelisimme pää-
omien omistuksen sijasta
pääomien käyttöoikeus-pe-
riaatteen mukaisesti. Tällöin
edellinen esimerkki muut-
tuisi seuraavasti.

Henkilö saisi nyt myös
pääomat käyttöönsä tehtaan
perustamiseksi. Tehdas voi-
si kasvaa ja menestyä kuten
edellisessäkin tapauksessa
siten, että tehtaan arvo olisi
taas miljardi 20 vuoden ku-
luttua. Tehtaan perustaja ei
voisi nyt kuitenkaan myydä
tehdasta halutessaan siirtyä
pois tehtaan johdosta. Hän
voisi vain osoittaa, kenen
hän toivoisi siirtyvän jäl-
keensä tehtaan johtoon. Uu-
den johdon ei tarvitsisi nyt
hankkia miljardia uutta pää-
omaa ja maksattaa sitä uu-
delleen tehtaan tuotoista.

Mitä perustaja olisi nyt
hankkinut omaisuudek-
seen? Hän olisi saanut oman
palkkansa, johon olisi alus-
sa sovittu vaikkapa tietty
provisio suhteessa tuotan-
non kasvuun. Mikäli tehdas
olisi kasvanut esimerkiksi
kymmenkertaiseksi perus-
tamisestaan ja alkupalkka
olisi ollut 10 000 mk kuukau-
dessa, loppupalkka olisi
100 000 mk kuukaudessa.
Tällöin voitaisiin katsoa, että
kyseinen tehtaanjohtaja oli-
si saanut oikeudenmukai-
sen palkan työstään ja ai-
kaansaannoksistaan sekä
hänen itsensä että yhteis-
kunnan kannalta katsottuna.

Tässä esitetyssä yhteis-
kunnallisessa käytännössä
eriytetään toisistaan se tuot-
to, jonka yksilö hankkii
omalla työllään ja aikaan-
saannoksillaan siitä tuotosta,
joka syntyy yhteiskunnan ja
tuotantosuhteiden avulla.
Tällöin voidaan ottaa huomi-
oon sekä yhteiskunnan että
yksilön edut oikeudenmu-
kaisesti.

Esimerkiksi kasinopelita-
pauksessa luonnollisesti so-
vitaan, mikä palkka kuuluu
rahojen kanssa operoinnis-
ta. Se olisi luonnollisesti riip-
puvainen pelkästään siitä
työmäärästä ja -laadusta, jo-
ka esimerkiksi työn hoitami-
seen kuluu eikä siihen täl-
löin voisi kuulua keinottelun
perusteella saatua omistu-
soikeutta osalle niistä mui-
den pääomista, joita kasino-
pelin operaatioissa liikutel-
laan. Nyt voidaan kysyä, mi-
hin edellä esitetyssä ta-
pauksessa joutuu tai mihin
voidaan mielekkäällä taval-
la käyttää se miljardi, joka
säästyi, kun tehtaasta ei lu-
nastettukaan rahoja myy-
mällä se. Voidaan myös ky-
syä, mitä muita olennaisia
muutoksia talouselämän ja

yhteiskunnan piirissä voisi
tapahtua, jos ottaisimme
käyttöön pääomien hallinta-
periaatteen omistusperiaat-
teen sijasta. Tämä on ajatus-
harjoitus, jota suomalaises-
sa yhteiskunnassa olisi var-
masti syytä vähitellen alkaa
käydä läpi.

Varsinkin Itä-Euroopan
valtioissa olisi tärkeää miet-
tiä tätä avainkysymystä, kun
sieltä katsotaan kapitalisti-
sen markkinatalouden moni-
a selviä ongelmatekijöitä.

Olisi mielenkiintoista tie-
tää, mihin tuloksiin lukijat
tässä asiassa tulevat.

Toinen nyky-yhteiskun-
nan perusongelma liittyy
siihen, että markkinatalou-
dessa on tuotannon ja kulu-
tuksen muodostama koko-
naisuus vääristynyt, koska
se nähdään yksipuolisesti
tuotannon näkökulmasta.

Kolmas suuri ongelma yh-
teiskunnassamme on moni-
puoluejärjestelmän näen-
näisdemokratia ja sen kie-
toutuminen epäterveellä ta-
valla talouselämään, koulu-
tukseen ja tiedotusvälinei-
siin.

1990-luvulla tulemme kai-
kesta päättäen näkemään
näiden kolmen käymistilas-
sa olevan suuren kysymyk-
sen psykodraaman sekä
kulissien takana että edes-
sä. Tässä näytelmässä
olemme kaikki osallisia.

AATTEEN VAI AATTEETTOMUUDEN AIKA?

Kaikista itäblokin kaaoksessa kilpailuvista aatteista pari näyttää olennaisesti erilaisilta kuin kaikki muut. Ne ovat demokratian aate ja markkinatalouden aate. Se johtuu siitä, että muiden aatteiden keskellä nämä ovat oikeastaan antiaatteita

Matti Hyryläinen

DI
Vihti

"Yksi merkki siitä, että aikamme on raskaana, on se että tällä hetkellä elämme tyhjiössä. Aikaamme leimaa arvotyhjiö, moraalinen välinpitämättömyys, järjestelmien raukeneminen, yleinen legitiimisyyskriisi; suurten tarinoiden loppuminen. Emme kykene antamaan sisältöä tälle epookille." Luonnonsuojelun asiantuntijana Matti Wuori esittää harvinaisen ytimekkäästi aikamme aatteellisen kuvan Suomen Kuvalehden haastattelussa.

Voitaisiin sanoa, että nykyinen länsimainen aate on taloudellisen itsekkyyden ja poliittisen välinpitämättömyyden aate, mutta eihän se ole mikään aate vaan ihmisen luonnollinen asenne silloin kun hänellä ei ole aatetta.

Ei ole enää kirkkoa, joka opettaisi meitä taistelemaan syntiä vastaan. Ei ole isänmaata ylivertaisena arvona, jonka puolesta elää ja kuolla. Eikä ole sosialistista liikkettä, joka innostaisi meitä kohti solidaarisempaa maailmaa. Tai ovathan tietyt instituutiot vielä olemassa, mutta ihmiset roikkuvat niissä lähinnä tavan vuoksi, kun eivät muutakaan osaa. Ja ovathan opitkin vielä olemassa, mutta ainakin tällä hetkellä antimistaan täysin tyhjentyneinä. Ne sisällöt,

jotka vanhoista opeista löysivät tiensä tähän maailmaan, reaalikristillisyyys, reaalinationalismi ja reaaliosialismi, osoittautuivat pettymyksiksi. Ne syvät ja hyvät sisällöt, joita olisi haluttu, eivät löytäneet tietään reaaliseen maailmaan.

Liiankin karuun kokemuksin olemme oppineet olemaan luottamatta mihinkään ismiin, voimakkaan yhteisen hyvän esittämään selitykseen maailmasta. Vaikka jotkut eivät kestä tyhjyyden painetta ja liittyvät johonkin uususkonnolliseen yhteisöön tai vain yhden asianliikkeeseen, länsimaisen ihmisen yleisasenne on selvä: ei enää uusia ismejä, ei uusia totaaleja selityksiä maailmasta, ei uusia epäonnistumisia.

Kuitenkin minusta tuntuu, että Wuori on oikeassa: olemme raskaana. Jokin uusi kokonaisselitys tulee murtautumaan läpi, halusimme pa sitä tai emme, muuten seuraukset ovat vielä pahemmat. Mutta me voimme — tästä olen varma — toivoa siltä jotain. Selitys on valinnainen juuri syntymänsä hetkellä. Siinä on se labiili tilanne, jossa yksikin pieni siivenisku voi muuttaa maailman. Millaisen selityksen maailmasta haluamme — tai oikeastaan — haluat?

Hyvästijätto kommunismille

Vaikka nykyinen aatteiden kriisi on tavallaan maailmanlaajuinen, läntinen maailma ja sosialistinen maailma ovat kriisin eri vaiheissa johtuen siitä, että sen ydin on sosialismin epäonnistumisessa.

Aikasiirtymä antaa meille hyvän tarkkailuaseman.

Voidaan kuvitella, että Matti Wuori olisi sanonut sanaan kymmenisen vuotta sitten, pysähtyneisyyden ajan Neuvostoliitossa. Jälkeenpäin on voitu nähdä, että nämä sanat olisivat hyvin kuvanneet silloista tilannetta: kommunistinen aate oli jo menettänyt otteensa neuvostoihmisistä. Vaikka sosialismi oli vielä virallisesti voimissaan, ihmiset elivät itse asiassa arvotyhjiössä. He eivät enää jaksaneet työskennellä sosialistisesti ja heitä alkoi vaivata moraalinen välinpitämättömyys. Rehellisen työn arvostus väheni, koska sillä saavutettavat asiat kävivät yhä niukemmiksi. Menestys seurasi yhä selvemmin niitä, jotka ohjailivat toisten työn tuloksia. Virkojen hoidossa se merkitsi byrokration ja korruption laajenemista ja virkojen ulkopuolella rahanvaihdon ja muun pimeän talouden voittojen kasvua. Aatteen, yhteiskunnallisen tunteen heiketessä yksityiset ratkaisut lisääntyivät. Niihin kuuluivat sekä itsetuhoiset ratkaisut, jotka ilmenivät mm. alkoholismin kasvuna, että itsevaltaiset ratkaisut, jotka ilmenivät mm. rikollisuuden lisääntymisenä. Näissä oloissa ei ollut kannattavaa eikä oikein

mahdollistakaan kuunnella nälkää näkevien ja luonnon valituksia. Tilanne kehittyi kestäättömäksi. Brezhnev ei pystynyt antamaan sisältöä epookilleen.

Gorbatsšov puhkaisi tyhjiön, mutta mitä tapahtuikaan? Tiedonkulun vapauttaminen ei vapauttanut sosialistista aatetta uuteen nousuun kuten toivottiin, vaan se vapauttikin ne aatteet, jotka se oli selittänyt olemattomiksi. Uskonnot elpyivät, kansallismielisyydet alkoivat murtaa keskusvaltajärjestelmää, demokratian aate levisi, vihreä liike syntyi ja yhä kasvava joukko alkoi puhua markkinatalouden puolesta.

Tänään itäblokin sisällä ei ole aatteellista tyhjiötä, siellä on aatteiden ylipaine. Eikä kukaan uskaltanut arvaamaan, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Demokratia-kapitalismin tyhjeneminen

Jos tulkitsemme kommunistisen aatteen tyhjentymistä edellä kuvatusti, niin eikö aivan samanlainen tulkinta sovi nykyiseen läntiseen yhteiskuntaamme?

Vaikka demokraattis-kapitalistinen aatemaailmamme on vielä virallisesti voimissaan — ja sen kyseenalaistaminen on välinpitämättömyyden uhalla kielletty — eikö niiden ihmisten joukko ole jatkuvasti harvenemassa, jotka uskovat, että tällä aateyhdistelmällä voidaan ratkaista polttavimmat ongelmamme? Kuinka moni uskoo, että kapitalistisen maailman ehdoin kauppoja tekevät ihmiset luopuvat it-

sensä ja yritystensä kilpailukyvyyn kasvattamisesta ja alkavat ajatella luontoa? Kuinka moni uskoo, että demokraattisen järjestelmän ylärakenne näkee taloudelliseen eriarvoistumiseen liittyvän uhan ja alkaa vaatia itselleen pienempiä palkkoja, jotta ero alhaalaolijoihin ei kasvaisi?

Veikkaukseni on, että yhä useampi irtoaa tällaisista uskomuksista. Mutta samalla he irtoavat yhteisyyttä luovasta aatteesta. He väsyvät työskentelemään sosiaalisesti ja heitä alkaa vaivata moraalinen välinpitämättömyys. Tuottavan työn arvostus vähenee, koska sillä saavutettavat asiat käyvät yhä niukemmiksi. Sillä vaikka bruttokansantuote kasvaisikin, yhä pienempi osa siitä kulkeutuu tavalliselle työntekijälle. Hyöty ohjautuu niille, jotka ohjaavat toisten työn tuloksia. Poliitikkojen ja johtajien asema paranee ja rahan ja osakkeiden ohjailijoiden voitot kasvavat. Yhteiskunnallisen tunteen heiketessä itsekkyys lisääntyy. Nälkää näkevien ja luonnon valituksia kuunnellaan vain, jos se voidaan muuttaa taloudelliseksi voitoksi ja kasvuksi.

Tilanne lännessäkin saatetaan kehittyä kestäättömäksi nopeammin kuin osaamme tänään kuvitella.

Millä kommunismin tyhjiö täytetään?

Vaikka on mahdotonta nähdä, kuinka asiat tulevat kehittymään, meillä lännessä on selvä käsitys siitä, mihin suuntaan toivoisimme niiden etenevän.

Kaikista itäblokin kaaoksessa kilpailevista aatteista pari näyttää olennaisesti erilaisilta kuin kaikki muut. Ne ovat demokratian aate ja markkinatalouden aate. Se johtuu siitä, että muiden aatteiden keskellä nämä ovat oikeastaan antiaatteita

Tavallisessa uskonnollisessa tai poliittisessa ismissä, islamilaisuudessa, marxilaisuudessa jne. oppi kohdistuu johonkin yhteiskunnalliseen asiaan, jonka sisältö on ylivertaisen tärkeä. Minkään ismin oikeassaolosta ei ole tarkoitettu tehtävän äänestyspäätöstä. Mihinkään ismiin ei kuulu oppia siitä, millä tavalla sen ja muiden ismien väliset ristiriidat ratkaistaan. Kuvaavaa on, ettei sen enempää Raamatussa, Koraanissa kuin Pääomassakaan ole kiinnitetty huomiota — vaikka tilaa olisi helposti riittänyt — siihen yhteiskunnalliseen päätöksentekojärjestelmään, joka hyvässä maailmassa vallitsisi. Näistä syistä ismit pyrkivät realisoitumaan keskusjohtoisesti, ja menettävät voimaansa demokratiassa.

Demokratia on tavallisille ismeille vastakkainen aate siinä mielessä, ettei se ota kantaa yhteiskunnan ideologisiin päämääriin vaan se kohdistuu juuri ja vain siihen tapaan, jolla yhteisistä asioista päätetään. Demokratian mukaanhan mikään aate ei ole toista parempi vaan kunkin on alistuttava demokraattiseen kontrolliin; tehdään enemmistön mielipiteen mukaan. Demokraattiseen ajattelutapaan kuuluu yhteiskunnallisen päätöksentekotavan ensisijaisuus ja päätöksien oikeaoppisuuden toissijaisuus. Demokratian hyväk-

syminen merkitsee oman oikeassaolon ehdottomuudesta luopumista: ismeihin verrattuna se on nöyryyden aate.

Samanlainen vastaavuus pätee talouden alueella. Jokaisella taloudellisella ismillä on pyrkimys ohjata taloutta, kaupankäyntiä ja hintoja omien päämääriensä saavuttamiseksi. Kristillisten talous pyrkii ohjaamaan kaupankäyntiä niin, etteivät voitot menisi islamilaisille, työväenliike pyrkii hallitsemaan hintoja niin, että työläisten asema paranisi ja suomalaiset pyrkivät kehittämään talousyhteistyötään niin, että he pärjäisivät ruotsalaisille. Markkinatalous on ismien ja eturyhmien ohjaamille talouksille vastakkainen siinä mielessä, ettei se aseta mitään aatteellista tarkoitusta muiden edelle vaan antaa talouden kehityä ilman ohjausta. Markkinatalouden hyväksyminen merkitsee oman taloudellisen päämäärän paremmuudesta luopumista. Sekin on nöyryyden aate.

Kun nyt lännestä seuraamme Neuvostoliitossa ja muussa kommunistisessa maailmassa käytävää aatteiden kilpailua, toivomme että demokratia ja markkinatalous voittaisivat, koska surulliselta näyttää mahdollisuus, jossa valta uudelleen keskittyy kansallisille, uskonnollisille tai muulla tavalla ideologisille ääriryhmille. Toivomme ihmisten idässä ymmärtävän, että juuri antiaatteen aate on hedelmällinen.

Miksi meilläkin on aatteellinen tyhjiö?

Mutta mistä svystä meillä on havaittavissa samansuuntaista kehitystä kuin sosialismissa on tapahtunut, vaikka meillä on jo demokratia ja markkinatalous?

Vastaus on ilmiselvä — mutta johtaa yllättäviin ratkaisuihin. Ei meillä oikeastaan ole puutetta aatteista vaan meilläkin podetaan antiaatteen puutetta. Meidän demokratiamme ja markkinataloutemme ovat liian aatteellisia järjestelmiä!

Demokraattinen järjestelmämme ei ole neutraali — vaikka näin yleisesti luullaan — vaan siinä on sellainen ominaisuus, joka ylikeskittää valtaa niille, joilla sitä on ennestään.

Nykyinen markkintaloukkaan ei ole neutraali — vaikka näinkin yleisesti luullaan — vaan myös sillä on sellainen ominaisuus, että se ylikeskittää valtaa niille, joilla sitä on ennestään, minkä lisäksi se ylikasvattaa tuotantoa suuremmaksi kuin luonto kestää.

Nämä ominaisuudet tekevät sen, että tavallinen, päinvastaisen suuntaista kehitystä toivova kansalainen luisuu pois yhteisöllisyyden piiristä ja kokee itsensä yhteiskunnallisesti tarkoituksettomaksi.

Valtaideologiasta riisuttu demokratia

Nykyisen poliittisen ajattelun rasisitteena on siis valtaideologiaan uskomisen. Ei niin, että jonkin erityisen aatteen valta katsottaisiin hyväksi vaan niin, että valta sinänsä katsotaan hyväksi

eli että ihmisten ajatellaan tarvitsevan sitä, että joku määrää heitä johonkin. Vaikka ideologiset selitykset siitä mitä hyvää vallankäytöllä aikaansaadaan eivät enää vastaa ihmisten nykyisiä toiveita, niin vähemmälle ohjaukselle ihmiset eivät halua itseään päästää.

Todella demokraattiseen ajatteluun, joka keskittyy päätöksentekojärjestelmän neutraloimiseen ja sen kautta ideologisen vallankäytön vähentämiseen, tällainen asenne ei kuulu.

Jotta pysyisimme antiaatteellisuuden ytimessä, nyt on kysyttävä, mikä nykyisen päätöksentekotapamme ominaisuus tukee valtaideologiaa? Mikä on se demokratiamme ominaisuus, jota pidämme neutraalina, mutta josta luopumisen ajatuskin aiheuttaa kylmiä väreitä kurin ja järjestyksen siunauksellisuuteen uskoville?

Vastauksella ei ole paljon liikkumavaraa. Demokraattisen päätöksenteon sisältöhan on siinä, että enemmistön mielipide voittaa. Se on juuri tämä enemmistön ehdottoman voiton periaate, joka aiheuttaa ylimääräistä vallan keskittymistä. Asia selviää, kun enemmistöperiaatetta verrataan neutraaliin demokratiaan. Neutraali on demokratia, jossa päätökset tehdään aina ja täysin niiden suhteellisen kannatuksen mukaan, mikä merkitsee kyllä/ei — äänestysissä kannatuksen mukaan painotettua arpomista.

Kun asioista päätetään enemmistöperiaatteella, ihmisten on välttämätöntä ryhmittyä valtaryhmiksi, jotka pyrkivät ryhmittymään edelleen enemmistöksi, koska muuten heillä ei ole

mahdollisuutta vaikuttaa päätökseen. Tämä välttämättömyys on valtaa keskitävää. Samaan suuntaan vaikuttaa se, että äänestysissä on rajalla olevia ratkaisevia ääniä, joiden painoarvo tulee suhteettoman suureksi. Tästä syystä niillä voidaan käydä kauppaa, jossa jo ennestään valtaa omaavilla on paremmat mahdollisuudet menestyä kuin muilla.

Jos asioista päätetään suhteellisella päätöksentekotavalla, vallan keskittämällä ei saavuteta sen parempaa mahdollisuutta voittaa äänestys kuin hajallaan olollakaan. Tällä tavalla ei synny myöskään rajalla olevia ääniä eikä päättäjien ostaminen ole kannattavaa. Kaikkiin vallan keskittymistä ei tapahdu.

Mielestäni tämä on aika kiinnostava tulos. Selittäähän se selvästi, mikä ratkaisu vastaa meillä samaa kuin kommunistisissa maissa siirtyminen enemmistödemokratiaan.

Kasvuideoogiasta riisuttu markkinatalous

Miten sitten on nykyisen markkinatalouden laita? Varsin yleisesti ajatellaan, että kapitalistiset markkinavoimat ovat sokeita ja tätä sokeutta rikkaat tehtailijat ja muut kapitalistit käyttävät itsekkäästi hyväkseen ja keskitävät taloudellista valtaa itselleen, ja näin aiheutuu köyhien köyhtymistä ja luonnon tuhoutumista. Tästä syystä katsotaan, ettei markkinavoimia saa päästää irralleen vaan niitä on ohjailtava.

Tässä ajattelutavassa on pari perustavaa virhettä, joiden ymmärtämistä auttaa, kun huomaa kasvuideoogian vaivaavan koko yhteiskuntaa eikä vain tehtailijoita.

Ensimmäinen virhe on ajatuksessa, että yhteiskunta ohjailisi taloutta ensisijassa sen vuoksi, että köyhät ja luonto voisivat paremmin. Ei yhteiskunta näin tee. Valtiovaltana yhteiskunta ohjaa taloutta jotta tuotanto kasvaisi ja kilpailukyky paranisi. Taloudellisen kasvun aiheuttamia inhimillisiä ja luontoon liittyviä kustannuksia otetaan huomioon vain siinä määrin kuin ne uhkaavat kehittyä vaaraksi kansainväliselle kilpailukyvyille. Näin on nähty kaikkien valtioiden tekevän yksittäisissä kohteissa, mutta neutraalin talouden etsimisen kannalta on vielä tähdellisempää huomata, että koko ohjatun talouden kenttä on kasvupainotteinen. Erityisen selvästi tämä ilmenee verotuksessa, joka on hallinnollisen ohjailun yksi pääkanava. Yrityksiä kohdellaan edullisemmin säännöin kuin yksityisiä ihmisiä, tuotannon välineitä verotetaan keveämmin kuin muita välineitä jne. Koko se käytäntö että ammatinharjoittajalle ja taloudelliselle yhtiölle annetaan erityisiä etuja yksityiseen ihmiseen ja perheeseen nähden perustuu kasvuideoologiaan ja suuntaa varoja tuotannon lisäämiseen. Niin kauan kuin me noudatamme tällaisia sääntöjä, olemme kasvuideoologian vankeja, halusimmepa sitä tai emme.

Ensimmäinen keino taloutemme neutraloimiseksi on siis se, että yhteiskunta alkaa noudattaa samoja sään-

töjä koko talouden alueella. Jo tämä parantaa tavallisen ihmisen ja luonnon asemaa.

Edellä esitetyn ajatuksen toinen virhe on siinä, että siinä oletetaan kapitalistisen markkinatalouden olevan sokea. Sitä se ei ole. Vaikka nykyisestä sekataloudesta olisi poistettu koko valtion ohjaileva osuus — ja vaikka tehtailijat eivät olisi sen itsekäämpiä kuin muu väestö — se ei silti olisi neutraali.

Tämä johtuu siitä, että markkinoilla on kaksi osapuolta, ostajat ja myyjät, ja että markkinat eivät voi olla samanaikaisesti vapaat kummankin näkökulmasta. Täysin vapaita markkinoita ei ole edes teoriassa olemassa. Nyt on kiinnostavaa se, kumman puolelta markkinat ovat vapaat. Oikein arvattu, nykyinen markkinatalous, kapitalistinen kaupantekojärjestelmä niin kuin se toimii läntisten valtioiden sisällä ja maailmankaupassa, on perustaltaan myyjien puolelta vapaa järjestelmä. Se tarkoittaa, että myyjillä on vapaus asettaa ostajat eri arvoisiksi: joillekin myydään halvemmalla, joillekin kalliimmalla ja joillekin ei ollenkaan. Tämä on se kapitalistisen kaupankäynnin ominaisuus, joka ilmentää valta- ja kasvuideologiaa. Jaotellessaan ostajat myyjä käyttää eriarvoistavaa valtaa, jolla hän ohjaa taloutta omien päämääriensä ajamiseksi, oman markkina-asemansa parantamiseksi ja tuotantonsa lisäämiseksi. Tämän ohjauksen käytöllä yritykset ryhtymättä ja ketjuuntuvat ylisuuriksi yksiköiksi.

Kapitalistinen markkinatalous neutraloidaan yksinkertaisesti niin, että siirrytään ostajien puolelta va-

paaseen järjestelmään. Ostajille, kaikille valtioille, kaikille yrityksille ja kaikille ihmisille annetaan yhteisellä sopimuksella vapaus ostaa kaikilta myyjiltä kaikkia tuotteita samaan hintaan kuin muutkin saavat ostaa. Myyjät saavat hinnoitella tuotteensa vapaasti rahassa mitaten, mutta kaikille on oltava sama hinta. Tämä merkitsee kapitalismin hajauttamista, sillä tällöin kaupanteon ohjaus siirtyy kokonaan ostajille, joka joukko hajautuu kaikki maailman yksilöt käsittäväksi joukoksi. Ostajien puolelta vapaa markkinatalous on neutraali talous juuri siitä syystä, että jokainen on potentiaali ostaja ja jokaisen ihmisen joukko on neutraali.

Jos siirrytään neutraaliin markkinatalouteen, suuryritykset lopettavat kasvunsa, tavaroiden ylituotanto loppuu, raha jakautuu tasaisemmin maailmaan jne. Kirjassani Uusi yhteiskuntajärjestelmä olen esittänyt tarkemmin niitä mekanismeja, jotka eri talouden aloilla vaikuttavat tähän suuntaan.

Nyt herää kysymys: jos asia kerran on näin yksinkertainen, miksei se ole voimakkaammin esillä? Miksei kukaan puhu kapitalismin neutraloimisesta? Se johtuu siitä, että valta- ja kasvuideologialla on niin syvät juuret yhteiskunnassamme. Pidetään neutraalina sitä, että halutaan voimakasta taloudellista kasvusta. Silloin on luonnollista nähdä oikeudet ja vapaudet kasvua tekevien puolelta katsottuna eli pankkiirien, tehtailijoiden ja kauppiaiden näkökulmasta. Näin pysyy yllä myynti siitä, että kapitalistinen talous on neutraalisti vapaa markkinatalous. On huomattava, että

tätä myyntiä ei kannata myöskään sosialistien rikkoo. Heidän olemassaolonsahan perustuu valtaideologian ylläpitämiseen. Sosialistit ymmärtävät kapitalistisen vallan työnantajien vallaksi, jonka vastapainoksi on keskitettävä työläisten valtaa. Kapitalistisen vallan neutraloiminen on aivan toisensuuntainen pyrkimys.

Näin voidaan nähdä, että sekä poliittista että taloudellista järjestelmäämme vaijaa sellainen ideologisuus, joka ei ehkä enää kuuluisi tähän maailmaan. Entäpä jos Matti Wuoren kuvaama yhteisöllinen tyhjyys johtuisikin tästä asiasta? Silloin ratkaisu olisi vastaava kuin idässä, antiaatteellisessa aatteessa. Jos näin on — kuten itse uskon — kohtalomme ei ole kiinni kuin hyvin pienestä liikkeestä aivoissamme: haluamisesta.

MISTÄ LÄÄKKEET HOBBESILAISEEN MAAILMANMENOON?

Euroopan ja koko ihmiskunnan tilanne näyttäytyy tänä päivänä kaaoksena. Mitä lähivuodet ja vuosikymmenet tuovat tullessaan? Jokapäiväisessä elämässään ihminen näyttää murtuvan arkirutiiniensa, velkojensa ja turvattomuuden alle.

Juhani
Kahelin

Ylitarkastaja
Järvenpää

Suurinta huutoa tänään ovat kaaosteoriat ja katastrofiteoriat. Talous, yhteiskunta ja ihmisten kohtalot näyttäytyvät sattumien leikkinä. Sosialismissa ajauduttiin dogmatismiin ja yhteiskunnallisen moraalin pettämiseen. Kulttuurilta niin idässä kuin lännessä näyttää puuttuvan älyllisesti ja eettisesti vankka perusta. Yhteiskunta on keskenään kilpailevien saalistajien reviiriä. Sakari Hännisen sanoin vallitsee "postmoderni luonnontila": kaikkien sota kaikkia vastaan. Tässä sodassa älyllisesti ehkä pysähtyneintä kieltä puhuvat talousmakrot: talouspolitiikot ja ekonomistit. Kuitenkin heillä on valta.

Ihmisten reaktiot aikamme hämmäntävään tilaan ovat ymmärrettävästi monenlaisia. Suomeksi on juuri ilmestynyt azerbaidžanilaisen Jusif Samedoglun romaani Tuomiopäivä. Kriitikko Simo Mannila sanoo romaanin kuvaavan sisäistä hajoamista, yksilöitynyttä rappeutumista, ihmisen tuhoutumista voimattomuutensa ja todellisuuden risiriitoihin. Tuomiopäivä kuvastaa perestroikaa edeltäneen neuvostoyhteiskunnan toivottomuutta.

Arkkitehtikilpailun teoksellaan Helvetinkolu voittaneet nuoret arkkitehtiopis-

kelijat ovat sen sijaan optimisteja: "Kun on nuori vielä, ehkä siksi näyttää hyvältä. Vaikka tiedostaa kaikki ongelmat, tulevaisuus ei ole suuri varjo. Ongelmat ovat ratkaistavissa. Ei maailma tähän lopu. Ongelmia on aina ollut. Meidänkin sukupolvemme on ruvettava purkamaan niitä", he sanovat.

Kaaos — uuden mahdollisuus

Ehkäpä on rohkaisevaa ajatella, että nykyisenlainen kaaoksen tila ei Euroopan historiassa ole ainutlaatuisia. Monet historioitsijat näkevät esimerkiksi 1600-luvun aikakautena, jolloin valitsi yhteiskunnallinen ja henkinen kaaos. Renessanssin optimismi oli kuollut, Eurooppa kävi sotia, yhteiskuntia hallitsivat itsevaltiat. Mutta tuo kaaos synnytti myös uutta kauaskantavaa ajattelua. Vastaavalla tavalla myös oman aikamme 'kompleksinen maailma' kaipaa uutta ajattelua ja luottamusta oman ajattelun voimaan.

Voiko siistämisen kaaoksen ja epävarmuuden helmoista kehkeytyä sellaista ajattelua ja kulttuuria, joka avaisi järkeviä toimintamalleja yh-

teiskunnallisesti ja samalla antaisi ihmisten elämälle myönteisen sävyn?

Mitään 'suurta teoriaa' tuskin kannattaa jäljittää. Sen sijaan kaivataan kykyä yhdistää, syntetisoida eri puolilla esitettyjä hyviä ajatuksia. Ongelmat on pelkistettävä, jäsennettävä uudelleen, hakeuduttava ajattelun alkulähteille.

Uuden ajan alun ajattelijat löysivät lääkkeeksi aikansa kaaokseen matemaattisen rationalismin (Descartes, Hobbes ym). Marx rakensi kapitalismin analyysinsä muutaman peruskäsitteen varaan. Taloustiede on kuvannut porvarillisen talouden ja ihmisten elämän mekaanisena koneena.

Mihin tällä koneajattelun tiellä on päädytty, näkyy paljastavalla tavalla siinä sanassa, jolla Ceasescun Romania perusteli maaseutukylien purkamista: systematisointi. Eikö tätä samaa systematisointia ole pohjimmiltaan ollut myös Suomen maaseudun ja ihmisten kohtalo parina, kolmena viime vuosikymmenenä? Suomessa asialle on keksitty kauniimpi ilmaisu: työvoiman "vapautuminen" teollisuuden käyttöön.

Mitä on tämä systematisointi ja "vapautuminen"? Mihin meitä systematisoidaan? Lännessä esiintyvä vahingonilo sosialismin tilasta on pinnallista. Kyse on laajemmasta kulttuurisen olemisen kriisiytymisestä, joka koskee yhtä hyvin länttä kuin itää, kapitalismia kuin sosialismia.

Mistä uusia eväitä?

Ajattelun viitekehyksenä ja politiikan ohjelmana on viime vuosikymmeninä ja vuosisatoina ollut modernisaatio. Mm. Risto Eräsaari sanoo, että nyt ongelmana onkin nimenomaan tämä modernisaatio. Modernisaation taustateoriat (rationalismi, porvarillinen taloustiede ym) eivät sellaiseen sovellu tämän päivän kaaoksen selvittäjiksi. Mistä löytyvät uuden ajattelun siemenet? Millaisia aineksia aikamme yhteiskunnallinen ja kulttuurinen keskustelu tarjoaa ongelmien purkamiselle?

Mainittujen arkkitehtiopiskelijoiden tapa hakeutua ajattelussaan 'alkulähteille' on yksi vastauspyrkimys. He sanovat lähteneensä liikkeelle vastakohtapareista: universaalinen — regionaalinen, rationaalinen — emotionaalinen, jalostettu — alkuvoimainen, tekniikka — luonto. Hä tähtäsivät yllättäviin rinnastuksiin, pelkistivät asioita ja uskovat lopulta päätyneensä työsään yhtenäiseen harmoniseen kokonaisuuteen.

Aikamme semiotiikka sanoo myös hahmottelevansa uutta tiedollista perustaa. Semiootikot sanovat tutkivansa merkkejä ja merkitysten (arvojen?) muodostumista. Käytännössä semiotiikan sovellutukset näyttävät kuitenkin viittaavan enemmän ihmisten sopeuttamiseen nykymaailman hullunmyllyyn kuin tiedollisen otteen saamiseen siitä.

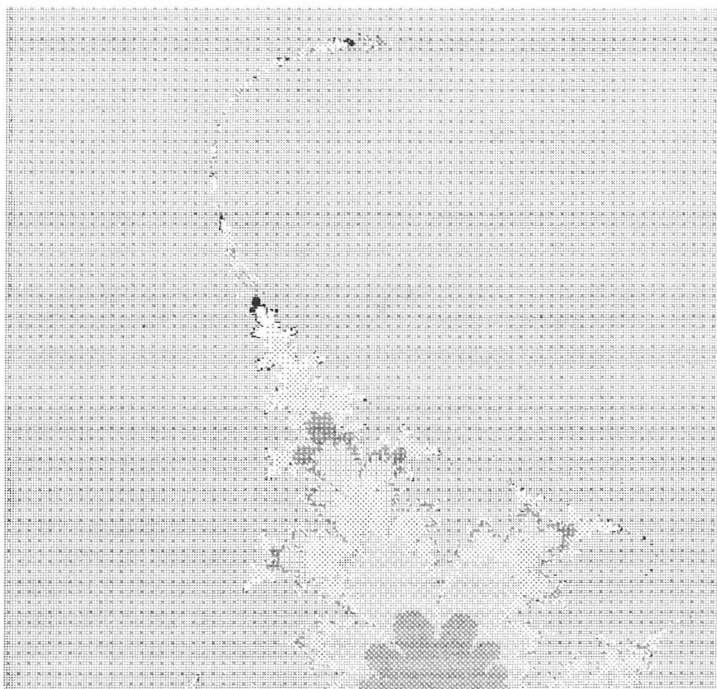
Oikeustieteilijä Jyrki Uusitalo sanoo, että poliittisen teorian on tänään — kuten

1600-luvun myrskyissäkin — vastattava kysymykseen, millaista oikeudellis-poliittista järjestymistapaa yhteiskunnan olemassaolo edellyttää. Mitkä ovat kansalaisyhteiskunnan jäsenen vapaan toiminnan oikeudelliset ja muut takeet?

Itä-Euroopassa vaaditaan oikeusvaltion luomista. Lännessähän oikeusvaltion on katsottu korvautuneen tai täydentyneen ns. sosiaalivaltiolla. Sosiaalivaltioideologian suojissa taloudellinen ja sen myötä poliittinen valta on kuitenkin keskittynyt. Oikeudet yhteiskunnan voimavarojen käyttöön ja ihmisten ympäristösuhteen määrittelyyn ovat liukuneet yrityksille ja keskittyneille valtiokoneistoille. Resursien käytössä ja suhteessa ympäristöönsä ihmiset eivät ole oman elämänsä subjekteja. Poliittisiin vapauksiin keskittyvä liberaali demokratia ei tätä kehitystä ole esittänyt.

Läntiset ajattelijat ovat tarjoilleet ihmisten osattomuuteen ratkaisuksi herruudetottoman keskustelun (Habermas) ja refleksiivisen oikeuden ideaaleja. Englantilainen Graham Murdock antoi Jyväskylän Talvessa synkän kuvan herruudetottoman keskustelun todellisuudesta: Köyhyydessä elävillä ihmisillä ei ole mahdollisuutta modernein keinoin hankkia tietoa, heillä ei ole siihen tarvittavaa tietomäärää, ei mahdollisuutta analysoida tiedontulvaa.

Vastaavasti esim. vapaa-kuntakokeilu vie kehitystä kaikkea muuta kuin refleksiivisen oikeuden (kansalaisten itsehallinto) edellyttämään suuntaan. Ihmisten osallistumismahdollisuudet kunnallishallintoon, elämi-

senympäristönsä suunniteltuun, kaavoituskeskusteluun jne. vähenevät. Kunnanvaltuustot menettävät rooliaan kunnanhallituksille ja virkamiehille. (Tarkemmin: Lars D. Erikssonin kirjoitus SM:n julkaisussa Vapaakuntakokeilu ja kunnallinen kansanvalta).

Jyväskylän Talven sosiaalisemi-seminaari etsi kolmannen tien mahdollisuutta sosialistisen komentotalouden ja markkinatalouden jälkeen. Juha Tolonen käänsi katseen saksalaisen idealismin ja Kantin yhteiskuntanäkemyksiin kolmannen tien eettisenä lähtökohtana.

Hobbes päätyi omana aikanaan siihen, että yhteiskunnallisen järjestyksen ja yksilöiden vapauksien turvaamiseksi tarvitaan suvereenia hallitsijaa. Tänä tuon suvereenin hallitsijan paikan voisivat ottaa tietyt voimavarojen käyttöä ja jakautumista koskevat eettiset

säännöt, jotka läpäisisivät koko yhteiskuntaa, jopa koko ihmiskuntaa.

Oikeus tilaan

Aikamme ongelmat näyttävät kasvavassa määrin palautuvan koskemaan ihmisten ja ympäristön suhdetta, voimavarojen käyttöoikeuksien jakautumista yhteiskunnassa ja sitä kautta ihmisten tasavertaista oikeutta elintilaan. Uutta oikeusajattelua ja uutta yhteiskuntaetiikkaa, perusoikeuksien sisällön uudelleenmäärittelyä kaivataan nimenomaan taloudellisen perustan taalla.

Tärkeäksi ongelmaulottuvuudeksi nousee yhteiskuntien tilallinen rakenne, yhteiskunta-arkkitehtuuri. Yhteiskuntien markkinaitaminen on johtanut tilan homogenisointiin, keskittymiseen, urbanisaatioon yms.

Kansat nousevat kapinaan tätä kehitystä vastaan. Ympäristöjen ja ympäristösuhteiden moninaisuus, alueellinen vaihtelevuus, ihmisten oikeus muotoilla elämisen ympäristönsä ja kansojen oikeus erilaisiin kulttuureihin ovat motivoivina lähtökohtina. Yhteiskuntatieteissä näitä pyrkimyksiä kuvataan mm. lokaliteetin ja bio-regionalismin käsitteillä.

Tarvitsemme uudenlaista yhteiskuntasuunnittelua.

Yhteiskuntaa ja maapalloa kokonaisuutena on tarkasteltava ihmisten elintilana. Millainen oikeus ja osuus ihmisillä yleensä ja jokaisella ihmisellä erikseen on oleva tähän elintilan käyttöön, maapallon voimavarojen ja elämisen mahdollisuuksien muokkaamiseen?

von Wright on puhunut välttämättömistä ja satunnaisista tarpeista. Nykyinen talous ohjaa ja pakottaa ihmisiä satunnaisten tarpeiden perään. Tuija Pulkkinen näkee "postmodernin ihmisen" sellaisena, joka tuntee iloa rajojen asettamisesta (artikkeli Raja Tiede ja edistys -lehdessä). Se korvaa modernin edistyksen rajattomuusmyytin, joka on taloudellisen kasvun ja yrittämisen vapauden ideologi-sena perustana. Ihminen ei ole erillinen minä, vaan elää suhteessa toisiin ja suhteessa ympäristöön.

Ehkäpä tämä "iloinen rajautuminen" voisi olla yhteiskuntasuunnittelun uutena eettisenä lähtökohtana. Se luottaa ihmisten ymmärrykseen, kykyyn oivaltaa eri ihmisten yhtäläisten tarpeet ja toiveet ja niistä syntyvän yhteisen edun. Se on rajautumista myönteisessä mielessä.

TYÖELÄMÄN MUUTOS JA PALKKATYÖN VAPAUSLIIKKEET

Monien sosiologien mielestä nyt on vaihtumassa aika-kausi, yhteiskuntamuoto tai kapitalismin kehitysvaihe. Tulossa olevaa aikaa on luonnehdittu ainakin jälkiteolliseksi tai informaatioteknologiseksi yhteiskunnaksi, tieto- tai riskiyhteiskunnaksi, tietoteolliseksi verkostotalouden tai jälkifordistiseksi yhteiskunnaksi.

Raija Julkunen

YTT, lehtori
Jyväskylä

Työelämä on täynnä muutoksia ja jatkuvuuksia. Monet niistä tulevat ymmärrettäviksi kehitysvaiheen vaihtumisen yhteydessä. Jotkut muutokset jatkavat trendejä, jotkut ovat käänteitä, jotkut "luovaa tuhoa". Osa muutoksista on teknis-taloudellisen paradigman vaihtumista (halvasta öljystä halpaan mikroelektroniikkaan), osa siihen kytkeytyviä institutionaalisia muutoksia, jotkut seurausta syntyvyyden alhaisuudesta 20 vuotta sitten, jotkut seurausta vaikkapa naisten palkkatyön normalisoinnin loppuunsaattamisesta. Osassa muutoksia aloitteellisuus on yrityksillä, joitakin toteutetaan poliittisin ja hallinnollisin päätöksin, osassa on kysymys palkkatyöläisten muuttuvista elämänorientaatioista ja useat näyttävät pakotetuilta siinä mielessä, että yritysten muuttuvat kilpailuehdot vaativat niitä.

Ajankohtaiset kysymykset ovat hyvin monipolvisia: teknologisesta muutoksesta ja Euroopan sisämarkkinaprojektista hoivatyön työvoimatarpeeseen tai suomalaisten eläkehinkuun. Muutosten ydintä voi etsiä teknistaloudellisen paradigman vaihtumisesta ja siihen kietoutuvista organisatorisista ja sosiaalisista muutoksista. Tästä perspektii-

vistä Matti Virtanen on kirjassaan *Tehtaasta studioon* kiteyttänyt muutoksen näppäriin vastinpareihin: tehtaasta studioon, hierarkiasta verkkoon, suuresta pieneen, käsistä korvien väliin, esineistä palveluihin, vaihtoaroista käyttöarvoihin ja byrokratiasta puiteohjaukseen.

Lisäksi Virtanen uskoo rakennemuutoksen tarjoavan tilaa palkkatyöläisten vapausliikkeille, joiden kärsessä pikemmin kuin perinteiset palkkatyöläiset, vasemmisto ja ammattiyhdistysliike, ovat keskiluokkaiset asiantuntijat ja nuori sukupolvi. Kaikista Virtasen tiivistyksistä en voi olla samaa mieltä. Puolestani uskon murtautumassa olevan yhteiskuntavaiheen olevan entistä kapitalistisemman (siis pikemmin arvo- kuin käyttöarvologiikan ohjaaman), kun maailma on entistä rajattomampi, pääoma rahana, tavaroina, palveluina, tietona ja työvoimana liikkuu entistä esteettömämmin ja nopeammin ja kurinalaista kansallista taloutta entistä tiukemmin.

Dynaamisena yhteiskuntajärjestyksenä kapitalismi tuottaa myös työelämässä "luovaa tuhoa", yhtäältä jatkuvana virtana mutta myös syvällisempinä, kriisien käynnistämienä uudelleenra-

kenteistumisen kausina. Näiden ytimenä ovat teknologiset murrokset. Mutta teknologinen muutos on aina myös sosiaalinen prosessi ja uusi teknologinen vaihe tarvitsee kukoistaakseen perustansa ihmisten arkielämässä ja kulutustavoissa, koulutuksessa, työelämän suhdejärjestelmässä, työ-

markkinoiden toimintavassa, yritysten organisaatioissa ja keskinäissuhteissa, johtamisessa ja palkkatyön organisoinnissa, kansainvälisissä suhteissa jne. Nämä instituutionaaliset ja sosiaaliset muutokset eivät ole annettuja. Niiden synnyttämisessä on paljon kitkaa ja riskiä, mutta ne antavat ti-

laa myös yhteiskunnalliselle luovuudelle ja sosiaalisille innovaatioille.

Työelämän rakenteet murenevät

Erik Allardt (Yhteiskuntamuoto ja kansallisvaltio, julkaisussa Maailmankulttuurin äärellä, 1988) kuvaa uuteen yhteiskuntamuotoon sisältyvää palkkatyön vapautumista seuraavasti.

Toinen uuden yhteiskuntamuodon vapauttava mekanismi liittyy työelämään. Perinteiselle palkkatyölle on ollut ominaista selväpiirteinen työaikaan liittyvä kuri ja tarkka erottelu työ- ja vapaa-ajan välillä. Vanhanaikainen työkuri heikkenee mm. siitä syystä, että kuten monilla aloilla jo on näkyvissä, vanha tehdasmainen työorganisaatio on häviämässä. Työmotivaatio perustuu yhä enemmän muihin tekijöihin kuin kuriin.

Uudessa yhteiskuntamuodossa kehitystä on ohjaamassa ihmispääoma. Perinteiset ohjaus- ja palkitsemisjärjestelmät eivät enää ole toimivia. Työtä ei säännellä sääntöjen vaan pikemminkin sille asetettujen tavoitteiden avulla. Palkkatyö vanhanaikaisessa mielessä

lakkaa tavallaan olemasta. Tulot sidotaan yhä enemmän tehtävään, ja työ- ja vapaa-ajan ero häviää. Yksilöiden itsemääräämisoikeus työn säätelyssä nousee keskeiseksi vaatimukseksi. Työntekijät haluavat myös yhä enemmän itse yksilöinä keskustella palkan ohella myös tehtävästään. Kaikki eivät sijoitu eivätkä mahdu yhteiskunnan keskustassa olevaan korkeateknologiseen sektoriin, vaan he sijoittuvat periferia-alueille, joko sosiaaliin tai maantieteellisiin laitoihin. Koska palkkatyö ei kuitenkaan enää ole elämäntavan hallitseva piirre toisin kuin teollisessa yhteiskunnassa ja menneinä vuosikymmeninä, myös reuna-alueilla eläminen saa uuden sisällön. Toki muutokset aiheuttavat kipuja ja myös vastustamisyrityksiä. Joka tapauksessa monet työelämän luutuneet rakenteet murenevät. Uudet rakenteet eivät ole ongelmattomia, mutta

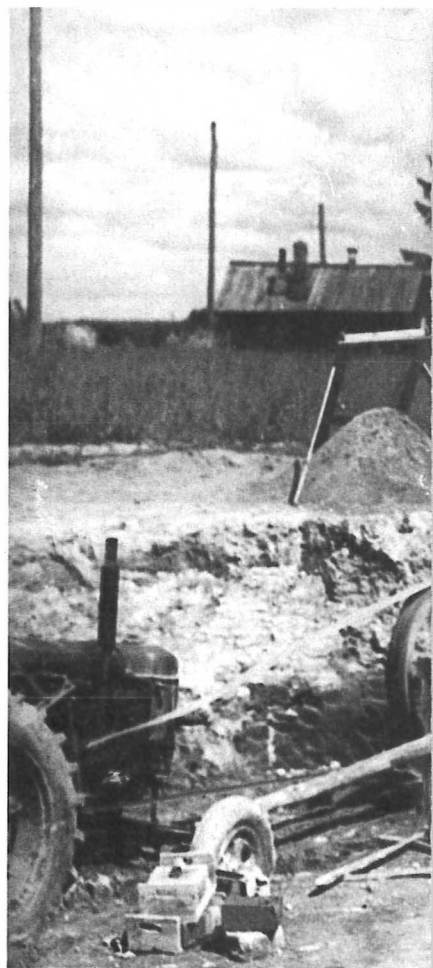

on ainakin luultavaa, että ne sallivat suuremman vapauden ja enemmän yksilöllisiä vaihtelumuotoja kuin teollisen yhteiskunnan työelämän järjestelyt.

Mutta tämä potentiaalin "vapautusvisio" on monien jännitteiden, eriaikaisuuksien ja eri kerrosten takana. Ammattirakenteen ja työn organisoinnin sekä palkkatyöläisten pyrkimysten välillä vallitsee monenlaisia pulmia. Vanhan turvallisuuteen ankkuroituvat eivät ole välttämättä halukkaita ottamaan vastaan niitä "vapausmahdollisuuksia" (uusia vaatimuksia), joita yritykset heiltä vaativat ja heille tarjoavat. Toisaalta samanaikaisesti kun retoriikkaa hallitsee puhe ammatitaitoisen ja itseohjautuvan työvoiman tarpeesta ja uusista koulutusvaatimuksista, suuri osa palkkatyöläisistä sidotaan edelleen tukahduttaviin työn sisältöihin ja rakenteisiin.

Ja mitä oikein viestivät suomalaisen työvoimapulan kärjessä olevat ammatit: siivoojat, ompelijat, perus- ja sairaanhoitajat, laitoshuollot, keittiöapulaiset, kodinhoitajat, hitsaajat, levysepät, koneistajat. Tietoyhteiskunnan avainammattilaisiako, joiden tuottamiseen koulutusjärjestelmä ei ole mukautunut kyllin nopeasti, vai palkkatyön pakkojen ja palkkatyöläisten pyrkimysten muuttumista työelämän realiteetteja nopeammin?

Yhteiskunnallisten muutosten eriaikaisuutta heijastaa palkkatyöläisten haluttomuus tyytyä työmarkkinoiden heikoimpiin työehtoihin ja työn sisältöihin. Erityinen jännite on muodostumassa siitä, että naiset, joiden palkkatyön normalisointi on

saatettu loppuun, alkavat kieltäytyä naisehdoin tehtävästä naistyöstä. Voi olla, että tällä vuosikymmenellä meillä on kasvava pula sellaisista yhteiskunnallisesti tuotetuista naisista (olivatpa biologisia miehiä tai naisia), jotka miehittävät hoitajien, "apulaisten" ja näkymättömien huoltajien paikat. Uuden sukupolven naisille ei enää pelkkä palkkatyö sinänsä ole vapauttava kokemus kuten heidän äideilleen, vaan yhteiskunta pakottaa ja oikeuttaa heidät etsimään miehen kanssa yhtäläistä työmarkkina-asemaa.

Vapausko?

Mutta tällä hetkellä vapausvisiot ovat myös riskiyhteiskunnan visioita (ks. Ulrich Beck, *Das Risikogesellschaft*, 1986). Kaiken yllä leijuu kysymys maapallon elämän jatkumisen mahdollisuuksista. Muissakin kysymyksissä kietoutuvat riskiyhteiskunnassa toisiinsa uudet mahdollisuudet ja uudet uhat. Ulrich Beck puhuu siirtymästä teollisen yhteiskunnan standardisoidun täystyöllisyyden järjestelmästä riskiyhteiskunnan joustavaan, hajautettuun,

moninaiseen, riskejä sisältävään alityöllisyyden järjestelmään. Tosin tällä siirtymällä on jarruttajansa niissä, joille systeemin standardisoima täystyöllisyys ja kollektiivinen työsuhteiden säätely on taannut turvallisuutta sekä työn ja ammatin elämän sisällöksi.

Tällä haavaa suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole sellaista joukkotyöttömyyttä, joka toimisi muutoksen veturina. Mutta on muita voimia, jotka murentavat työsuhteiden ja työorientaatioiden standardisointia ja tuovat kokoaikaisen kokoelämänkaarisen työnteon rinnalle

moninaisemman järjestelmän: erilaisia työsuhdetyppejä, erilaisia työaika-malleja, erilaisia elämänskaaren malleja ja joustoa siinä, miten elämänskaaresa rytmittyvät opiskelu, palkkatyö, hoitotyö, sapatit..

Mutta standardisoinnin purku ja joustavuuden lisääminen merkitsevät myös työelämän pelisääntöjen yksilöllistymistä, individualismia monessakin mielessä. Se jättää yksilöt enemmän "omilleen", oman työmarkkinakapasiteettinsa varaan etsimään omaa paikkaansa, "tekemään omaa elämänsä" myös työmarkkinoilla — kantamaan omat riskinsä. On myös kysyttävä, miten pitkälle haluamme tätä tai miten pitkälle haluamme säilyttää pohjoismaisen hyvinvointi- ja säätely-yhteiskunnan työmarkkinamallin.

NAISET MUUTOSVOIMANA

Monista käynnissä olevista yhteiskunnallisista murroksista mielenkiintoisimmaksi ja tärkeimmäksi koen naisten yhteiskunnallisen "liikkeellelähdon", jota luonnollisesti on edeltänyt joukko muutoksia naisten tietoisuudessa itsestään naisina ja yhteiskunnallisina subjekteina — tai objekteina.

Ulla-Leena Alppi

Porvoo

Liikkeellelähdössään naiset ovat tietysti eriaikaisia yksilöinä. Oivallus, joka yhdelle on ollut merkitsevä 60-luvulla, voi olla toiselle sitä vasta tänään, jolloin taas tuo 60-lukulainen on edennyt toisiin oivalluksiin. Kuitenkin voi sanoa, että aivan viimeisten vuosien aikana naisten näkyväksitulo on ollut kiistattomasti omaehtoisempaa ja laajempaa naisjoukkoa koskettavaa kuin historiassamme koskaan aikaisemmin. Tässä pitäydyn suomalaisessa yhteiskunnassa. Silti on hyvä nähdä taustalla, että meidän prosessimme on osa maailmanlaajuista prosessia, jossa kunkin maanosan ja maan naiset omasta historiastaan ja kulttuuristaan käsin ovat rakentamassa tietä sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolineutraalimpiin yhteiskuntiin.

Miesten maailma

Suomalainen(kin) yhteiskunta on vankasti sukupuolisidonnainen. Naisten mukaantulo yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja jopa työelämään laajempaan joukkona on historiallisesti nuorta, vasta viimeisen vuosikymmenten aikana tapahtunutta. Naisten elämänalueena on ollut koti. Yhteiskunta on ollut miesten aluet-

ta, ja niinpä sen rakenteet, normit, hierarkiat, tärkeysjärjestykset ja toimintamekanismit ovat miesten luomia. Varmasti naisillakin on ollut välillinen vaikutuksensa kaikkeen tähän, eiväthän miehet ole eläneet yhteiskunnassaan yksin. Silti naisten kädenjälki ei ole ollut yhteiskunnallisesti näkyvää. Tässä ajattelussa yhteiskunnallinen on tietysti ymmärretty kapeasti.

Tilanne on muuttunut naisten työelämään tulon jälkeen. Erityisen selvää naisten vahva osuus yhteiskunnallisessa kehityksessä on palvelualoilla, hoiva- ja uusintamistyössä, jota ilman yhteiskunta ei toimisi. Toinen asia on se, että nämäkin yhteiskunnan alueet ovat miesten normittamia. Naiset ovat toteuttaneet miesten luomia päiväjärjestyksiä itse asiassa kaikkialla kodin ulkopuolella — ja osin myös kodin seinien sisäpuolella.

On monia syitä, miksi naiset viime vuosina jo suurempinakin joukkoina kyseenalaistavat noita päiväjärjestyksiä. Naisten elämästä ja asemasta on enemmän tutkittua tietoa, ja myös naisten kokemusperäinen tieto saavuttaa useammat naiset informaatioyhteiskunnassa. Koulutuksen lisääntyminen on tärkeä syy ja siihen liittyen naisten taloudellinen itsenäistymi-

nen. Vaikka se ei olekaan vielä naisten enemmistön todellisuutta — alipalkkaisuus on naisten kipeimpiä ongelmia — on se kuitenkin jo monien naisten todellisuutta. Nämä naiset ovat olleet vapaampia sukupuolten tasa-arvotaisteluun, ja he ovat usein olleet sen kärjessä.

Myös naisliikkeen rooli on ollut ja on tärkeä naisten kriittisyyden ja itsetunnon vahvistajana. Naisliike on tarjonnut toimintakanavan sekä puoluepolitiikkaa vierastaville että siihen turhautuneille.

Erilaisuus ei ole eriarvoisuutta

Mikä naisten liikkeellelähdössä sitten on niin kiintoisaa? Ainakin se, että tietysin edellytyksin naiset tuovat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon kokemuksen, joka on siitä aina meidän aikoihimme asti liki tyystin puuttunut. Historiahan on muovannut naisten ja miesten arkipäivän ja elämäntapaan paljossa erilaisiksi. Kyse ei ole kummankaan sukupuolen paremmuudesta tai huonommuudesta, vaan erilaisuudesta. On mieleltöntä, että erilaisuudesta on tehty eriarvoisuutta ja että naisten elämäntapa- ja elämäntapojen nousevat näkemykset eivät ole samanarvoisina mukana päätöksenteossa.

Vaikka ei olekaan miellyttävää vertailla sukupuolten ominaisuuksia, on yksi asia silti sanottava. Omissakin kokemuksissani naisilla kiistatta miehiä useammin on eläytymiskykyä, jonka koen politiikassa välttämättömäksi. Se on instrumentti,

josta on tietoisesti huolehdittava. En ajattele, että eläytymiskyky olisi jokin biologinen tai edes luontainen naiseen liittyvä ominaisuus. Se kuten kaikki muutkin ominaisuudet saavat selityksensä kulttuurista, kasvatuksesta. Tytöt ja pojat saavat jo pieninä valmiuksia erilaisiin asioihin, perinteisessä kasvatuksessa tyttöjä ja poikia on sopeutettu — tyttöjä kiltteyteen, poikia eläytymättömyyteen.

Naisten ja miesten paljossa erilaisen kasvuhistorian ymmärtäminen ei tarkoita, että asiat tulisi hyväksyä sellaisinaan tартtumatta niihin. Päinvastoin nykyisin on jo runsaasti tarjolla tietoa, keskustelua, terapiaa jne. tarjoamassa mahdollisuutta kasvaa ulos opetetuista rooleista. Naisethan ovat kyseenalaistaneet jo pitkään oman annetun naisen roolinsa. Se ei koske läheskään kaikkia naisia konkreettisinä tekoina, mutta uuden, omaehtoisemman naisen syntyminen on jo kulttuurisamme näkyvä asia ja se koskettaa ainakin ajattelun tasolla monia naisia. Milloin miehet alkavat laajemmin kyseenalaistaa omaa annettua miehen rooliaan? Onko niin, että naiset ovat kättilöinä miehenkin muutoksessa? Mieluiten näkisin muutoksen lähtevän heistä itsestään. Toivon, että he itse alkaisivat nähdä annetut rajansa.

Naisten mahdollisuudet

Naisliikkeessä ja laajemminkin naisten keskuudessa käydään keskustelua siitä, miten naisten toiminta yhteiskuntaa tasa-arvoista-

van muutoksen puolesta olisi järkevää organisoida, jotta se olisi mahdollisimman hedelmällistä. Onko toimitettava puolueissa vai naisliikkeessä vaiko molemmissa samanaikaisesti?

Puolueet ovat vielä pitkään melkoisia vallankäyttäjiä — ainakin jos ne kykenevät uudistumaan. Tuntuisi siis perustellulta, että naiset olisivat niissä mukana vaikuttamassa. Puolueiden päätöksiä tekevistä valmis-televista ja toteuttavista pitäisi olla puolet naisia (Kanterin tutkimus), jotta heillä olisi todellisia vaikutusmahdollisuuksia. Se, että näin suuri joukko tarvitaan, kertoo mielestäni vakuuttavasti, miten musertavan vahvat perinteiset puoluerakenteet ovat.

Kun naisia on noin puolet päätöstenteossa, heillä on jo aivan toisenlaiset mahdollisuudet pitää kiinni sukupuolestaan; pitää arvokkaan omaa elämäntapaa ja omia näkemyksiään. Juuri tämä on edellytys sille, että naiset ovat politiikassa uudistajia. "Miehiä muuttavat naiset", eli sosiaaliset miehet eivät tuo mitään uutta puolueisiin ja yhteiskuntaan, vaan vahvistavat vanhaa.

Mielestäni puolueilla on tulevaisuutta vain, jos niissä saavat tasaveroisesti vaikutusvaltaa myös naiset ja naisilla puolueissa tulevaisuutta, jos heitä on siellä paljon ja he pitävät kiinni naisuudesta.

Kaikki vaikutushaluiset naiset eivät kuitenkaan halua toimia puolueissa, eikä heidän tarvitsekaan.

Itse koen juuri nyt kiintoisimmaksi ja antoisimmaksi toiminnan naisliikkeessä. Siellä on ollut mahdollista

harjoitella uudenlaista vuorovaikutusta ja tehdä poliittista työtä asiakeskeisesti. Tekemisessä on toden tuntu, koska se on enemmän kiinni ihmisten arjessa. Työ naisliikkeessä tuntuu siis poliittisemmalta. (En väitä, etteikö naisliikkeestäkin löydy politikointia, mutta siellä olen saanut vakuuttavimman kokemuksen siitä, että toiminta ilman valtapelejä ja politikointia on mahdollista). Se ei siis ole "esipoliittista", niinkuin puolueissa perinteisesti on naistyön nähty olevan.

Myös politiikkakäsitys on siellä kattavampi, modernimpi.

Perinteiset kuviot

Perinteisesti politiikkana nähdään vain edustuksellinen politiikka, eduskunnan, hallituksen, kunnallisten elinten, ja työmarkkinajärjestöjen toiminta ja näiden toimiin vaikuttaminen. Kun politiikka on edustuksellista, edustajien kautta toteutuvaa, se jää väistämättä vieraaksi valtaosalle ihmisiä. Äänestäminen jää helposti ainoaksi vaikuttamisen tavaksi. Kuitenkin omankin kokemuksen perusteella tuntuu täysin riittämättömältä, että edustajien toimintaan otetaan kantaa vain kerran neljässä vuodessa eduskunta- ja kunnallisvaaleissa sekä ammattiliittojen edustajakokousvaaleissa. Hallituksen toimintaa kansalaiset eivät suoraan kontrolloi lainkaan, vaikka hallitus suhteessa eduskuntaan on todellinen päätöksentekijä. Hallituksen tulisi nauttia eduskunnan luottamusta, mutta käytännössä asia on

päinvastoin: hallitus komentaa, ohjaa ja kontrolloi eduskuntaa. Eikä kahdensadan kansanedustajan joukosta ole toistaiseksi löytynyt riittävän montaa itsenäistä ihmistä, jotka eduskuntaryhmissään kieltäytyisivät ryhmäkurista silloin, kun se eduskunnan itsenäisen toiminnan kannalta olisi välttämätöntä. Arvelen useimpien kansanedustajien tietävän tämän, mutta vain harvat uskaltavat nähdä totuuden. Se vaatii jonkin verran itsetuntoa, sillä ei ole miellyttävää myöntää olevansa nappula isoisempien pelissä.

Työmarkkinajärjestöjen toimintamekanismeja tunnen vähemmän ja talouselämän vielä vähemmän, mutta harvojen valta on niissäkin ilmeinen. Kun siis yhteiskunnan merkittävimpien vaikuttajatahojen arkipäivä on kaukana kansanvallasta, on välttämätöntä yrittää vaikuttaa myös niiden ulkopuolelta ja ulkopuolella. Kansalaisliikkeiden rooli tulee tässä tärkeäksi. Ja toki muutinkin: On monia asioita, joiden eteenpäinviemisessä erilaiset ryhmät ovat myös mielekkäämpiä.

Naisliike on ympäristöliikkeen ohella ollut tärkein uudenlaista poliittista kulttuuria ja avarampaa politiikkakäsitystä luova liike. Se on politisoinut aiemmin epäpoliittisina pidettyjä asioita, problematisoinut niitä ja käynnistänyt yhteiskunnallista keskustelua asioista, joita naiset aikaisemmin pohtivat itsekseen näkemättä ongelmiansa yhteisyyttä. Naisten käynnistämästä keskustelusta on vielä matkaa itse tekoihin, muutoksiin. Ne ovat jo kiinni muistakin kuin naisista. Muutok-

sia kuitenkin on saatu aikaan.

Yhtenä esimerkkinä naisten politisoimista asioista otan naisten aseman perheissä, erityisesti äiteinä. Vastuu vanhemmuudesta on pitkään ollut sama asia kuin äitiys. Isyys on ollut biologista isyyttä, sosiaalinen isyys on ollut poikkeuksellista. Muutosvaatimus tähän luonnottomaan tilanteeseen on lähtenyt valtaosin naisista: asia on tuotu yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tilanteen korjaamiseksi on vaadittu pidempiä isyyslomia ja toimia, jotka kannustaisivat miehiä käyttämään isyyslomia. On vaadittu lisää päivähoitopaikkoja lapsille, sillä tämä parannus antaisi erityisesti äideille lisää liikkumatilaa. Naisethan yleensä jäävät lapsia hoitamaan hoitopaikan puuttuessa. On vaadittu työaikoja, jotka olisivat pienten lasten vanhemmille mielekkäitä. Ja paljon muuta.

Nämä vaatimukset nähdään yhä yleisesti naisten erityiskysymyksinä, ei yhteisinä ratkaistavina asioina, vaikka niiden taustalla nimenomaisesti on pyrkimys murtaa vanhaa käsitystä perherooleista.

Arkipäivän vapautusliike

Politiikan käsitettä on laajennettu muillakin tavoin. On huomattu, että valtaa tai ainakin vaikutusmahdollisuuksia on jokaisen ihmisen ulottuvilla runsaasti enemmän kuin pelkkä vaaleissa äänestäminen, kokouksien pitäminen ja ylemmille päätöksentekijöille kirjelmöiminen.

Arkipäivän vapautusliik-
keeksi voi kutsua sitä liiket-
tä tai niitä tekoja, joilla ihm-
iset ottavat elämänsä omiin
käsiinsä. Ajattelen tässä esi-
merkiksi seuraavia asioita:

- mitä ihmiset ostavat ja
kuluttavat?
- mitä ihmiset lukevat ja
mitä katsovat tiedotusvä-
lineistä?
- miten ihmiset suhtautu-
vat erilaisiin yhteiskun-
nan instituutioihin, kuten
kouluun, kirkkoon, ar-
meijaan, puolueisiin,
jne.?
- miten ihmiset tukevat las-
tensa kasvua aikuisiksi?
- miten ihmiset toimivat ih-
missuhteissaan? Ovatko
ne ohipuhumista ja alis-
tussuhteita vai harjoittel-
laanko niissä uudenlais-
ta ihmisyyttä ja vuorovai-
kutusta?

Luetteloa voisi jatkaa,
mutta olennaista on nähdä,
millä tavoin esille ottamani
asiat ovat merkittäviä. Ne
liittyvät arvoihin, ihmisten
kiinnittymiseen maailmaan.
Muutokset näissä asioissa
edellyttävät muutoksia ih-
misten tietoisuudessa ja juu-
ri siksi ne ovat laadultaan
kestäviä. Lait tulevat ja me-
nevät kulloisenkin edus-
kunnan voimasuhteiden
mukaan, henkilökohtaisissa
arvoissa tapahtuvat muutok-
set ovat kestäviä, ne muut-
tavat yhteiskuntaa pysy-
västi.

Ajatellessaan, että joka vuo-
si vaikkapa vain sata nuor-
ta miestä edellisvuotta
enemmän kieltäytyisi opet-
telemasta tappamaan. Muu-
tos ravistelisi yhteiskuntaa
enemmän kuin mikään suo-
malaisissa olosuhteissa aja-
teltavissa oleva laki. Tai aja-
tellessaan, että joka vuosi tuhat
naista lisää kieltäytyisi piian
roolistaan ja vaatisi tasave-

roisuutta niin perheessä
kuin työelämässään. Tai et-
tä vanhempien suhde lap-
siinsa muuttuisi. Yhä use-
ammat harjoittelisivat tietoi-
sesti tukemaan lastensa
kasvua itsenäisiksi ja kriitti-
siksi ihmisiksi. Mitä siitä
seuraisi yhteiskunnalle? —
Todellakin enemmän kuin
verolakien muutoksista.

Otan vielä esimerkeistä
ehkä radikaaleimman, nai-
sen ja miehen välisen suh-
teen perheessä. Jos myös
parisuhteessa tietoisesti yri-
tettäisiin huolehtia tasave-
roisuudesta, harjoiteltaisiin
aidompaa läsnäoloa — eh-
käpä jopa tavoiteltaisiin sitä,
ettei parisuhde muutu ensin
perhesuhteeksi ja sitten olo-
suhteeksi (Mirja Tolkki-Nik-
kosen tutkimuksen käsittei-
tä lainatakseni), yhteiskun-
nalliset vaikutukset olisivat
huimat. Luulen nimittäin, et-
tä tärkein (vaikkei ainoaa) se-
littäjä vieraantuneelle val-
lankäytölle on autius omas-
sa henkilökohtaisessa elä-
mässä.

Muutos?

Naisliike on ennen muita
overtanut, miten monimuo-
toista vaikuttaminen voi olla
ja millaista sen tulisi olla. Se

on oivaltanut, että henkilö-
kohtainen on poliittista. On
poliittinen teko arvioida
henkilökohtainen elämä
joksikin vähemmän tär-
keäksi, niinkuin Julienne
Travers sanoo. Ja mikä eh-
kä vielä tärkeämpää omis-
sa kokemuksissani: poliitti-
nen on henkilökohtaista.
Omakohtainen sitoutumi-
nen tärkeinä pitämiinsä yh-
teiskunnallisiin ihanteisiin ja
tavoitteisiin vasta tekee po-
liittisesta toiminnasta poli-
tiikkaa, muutoin se on poli-
tikointia. En voi pitää syväl-
lisessä mielessä poliittisena
sellaista "poliittista" toimin-
taa, joka ei lainkaan muuta
omaa arkea.

Poliittinen muutoksiin täh-
täävä toiminta edellyttää te-
kijöiltään aivan toisenlaista
läsnäoloa, mihin perinteis-
essä puoluetoiminnassa
olen tottunut: kuuntelevaa,
eläytyvää, yhteiseen pyrki-
mykseen sitoutuvaa. Tällais-
ta läsnäoloa olen enemmän
kohdannut naisten toimin-
nassa, ja se on kaikkein
merkittävin syy siihen, että
näen juuri naiset muutok-
sen mahdollisuutena. Nime-
nomaan silloin, jos naiset
tietoisesti pitävät kiinni nai-
seudestaan politiikassakin
— ja ehkä nimenomaan juu-
ri siellä.

AJOPUU

Euroopan kartalle on ilmaantunut tapahtumien pyöteiden laidalle ajelehtimaan tukki, joka ei todella näytä tietävän, mihin uomaan ajautuu. Tuo ajopuu on Suomi-niminen valtio. Se tuntee keskuksen hukuttavan imun ja nielun, mutta myös keskipakoisvoiman, joka aikoo heittää sen kuivalle maalle

Mennyt ajopuu

Siitä, ajautuiko Suomi ajopuuna toiseen maailmansotaan, erityisesti jatkosotaan, on keskusteltu. Aluksi oltiin sitä mieltä, että sankarillinen ja viaton Suomi ei voinut välttää kohtaloaan suurten puristuksissa. Sitten oltiin myöhemmin sitä mieltä, että sota oli ainakin huonon politiikan seuraus, ja varsinkin jatkosotaan joutuminen oli tarkoituksellistakin.

Nyt ollaan taas enemmän kallistumassa sankarilliseen ajopuu-teoriaan. Totuus lie-nee siellä jossain välissä.

On onneksi myös nähty, ettei pelkällä sankarillisuudella idän karhua torjuttu, vaan oli taistelulla oma realistinen pohjansakin. Syvästi kiitollisia voimme olla kuitenkin lopputuloksesta.

Sankarit

Menneisyyden sankarit ovat jo melkein kaikki siirtyneet suuren hengen helmaan. Nyt on ilmestynyt uusi sankareitten joukko, joka iskee rohkeutta uhkuen Vanhaa miestä, joka johdatteli Suomen selville vesille karhun vielä uhotessa voimaansa. Nämä sankarit vetävät säilänsä rohkeasti välkkmään kymmenen vuotta myöhässä. Hyvin on pieksetty — ehkä kohta jopa kypsytettykin vaativiin tehtäviin — Vanhan miehen nuori kokematon apulainenkin.

Onhan meillä nytkin — niin kuin silloinkin — presidentti, niin sanotusti maamme ruorissa. Missä piileksivät ne sankarit, jotka tarkkailisivat hänen toimintaansa — tai toimimattomuuttaan? Jos jotain on sanottava, se on sanottava nyt, kun hän on vaikuttamassa asioihin.

Sitä voisi pitää sankaruutena. On helppo korskeilla siten, kun hänen voimansa päivät ovat ohi. Tarkka tutki ja varoo kuitenkin nahkaansa.

Fyysistä kuntoa presidentillämme on nyt virallisen lausunnon mukaan. Mutta ehkä tässä erikoislaatuisesa historian vaiheessa tarvitaan muutakin kuntoa, vaikkapa keskustelua, ideointia, kuuntelua, terävyyttä eikä vain ärtynyttä vaikenemistä, ylimielisyyttä ja tylsyyttä. Presidentin on kunnioitettava kansaansa eikä vain paimennettava sopulilauomaansa.

Presidenttipeli

Onko se presidenttipeli, joka on lamaannuttanut hallituksen? Vanhan käsityksen mukaan se pääsee presidentiksi, joka osaa olla hiljaa ja tahrantumatta julkisuudessa. Nyt pääministeri ja parlamentin puheenjohtaja yrittävät olla niin hiljaa, ettei oikein tiedä aina, ovatko he vielä mukana vai ei. Mahtanevatko olla mukana maan johdossa?

On selvästi yritetty ottaa ilmeitä: vanhemman valtiomiehen ilmettä, sinivalkoista auktoriteetin ääntä. Mutta miksi puuttuu kaikupohja?

Puuttuuko ajatuksia ja näkemyksiä? Toisaallakin on paljon puhetta ilmassa. Kommunikaatio- ja media-yhteiskunnassa riittää pelkkä puhe. Verotus kevenee, rahat hupenee ja valtiovainministerin ilmehtiminen käy yhä ylimielisemmäksi.

Voimattomuus on vallannut maan korkean hallinnon — jos kansalaisetkin. En usko, että pyrkimys merkittävien paikkojen anastamiseen, pakolla menestymiseen, aina onnistuu ilman ideoita ja näkemyksiä. Olemme eläneet juuri sellaisia aikoja, ettei eteenpäinmenoon ole tarvittu mitään omaperäistä kyvykkyyttä. Ajat olivat stabiilit.

Nyt kaikki muuttuu, ilma on muuttunut vaikeaksi hengittää, sakeaksi muutoksen paineesta. Jos aiot olla mukana tulevaisuudessa, on sinun osoitettava jotain kykyä ja näkyä.

Karhu kääntää kylkeä

Osoitimme luotettavuutemme itäiselle naapurillemme. Sitä on syytä osoittaa jatkosakin. Olkaamme luotettavia, vai olimmeko idänsuhteissamme vain opportunisteja? Karhu kääntää kylkeä ja se tuntuu täällä, vastaisuudessakin. Maantieteelle ei mahda mitään. Suomi voi säilyttää itsensä vain ole-

malla idän ja lännen välissä, luomalla siitä oman identiteettinsä, kumartamatta kumpaankaan suuntaan. Suomen vain pitäisi yrittää olla henkisesti olemassa, eikä vain muodollisena valtiojäänteinä.

Karhu voi tietysti kääntää kylkeä niin yllättävällä tavalla, että uusi makuuasento saattaa tuntua tukalaltakin. On syytä olla myös puolustusvalmiudessa. Oma maata saa puolustaa, mutta härnäminen ja epäluotettavuus eivät ole anteeksiantettavia. Luotto voi mennä muuallakin kuin taloudessa. Jos nyt jokin on rempallaan, olkoon sitten talous — menehän se näköjään muutenkin sekaisin, kun kukaan ei uskalla tahrata kasvojansa.

KET

BAO-DAO, AARRESAARI

Hong Kongista asti hän on istunut uppoutuneena sanomalehtensä punamustaan merkkikieleen, lyhyenlän-tä lippalakkimies, muovikassi pullolla tuomisia, ainakin tupakkaa, länsimaista merkkiä. Eikö kotimaakunnan LONG LIFE-savukkeissa olekaan taikaa? Perillä Chiang Kai-shekin lentoasemalla hän kävelee edellä, kääntyy odottamatta ja sanoo: "Welcome to China. Chinese people are many, ant they are talking."

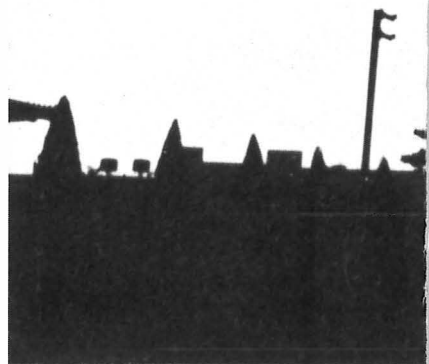
Pirkko
Hakkila

KuvO
Espoo

Kiinalaisia on paljon, ja he ovat kovia puhumaan. Täs-täkö alkoi ren-ching-wei, ihmisläheisyys, konfutselaisen yhteisöetiikan kaikenläpäisevä perusvire?

Ilha Formosa eli Kaunis Saari, Smaragdisaari Itä-Kiinan meressä, Kiinan tasavallan saariprovinssi, Taiwan, Kiinan kansantasavallan saariprovinssi — aivan oikein, samaa Kiinaa kaikki, sittenkin. Luonnonrikkauksien ja kauneuden runsaudensarvi ja paljon muuta. Monet ovat näitä aarteita tavoittaneet. Sekä polyneesialaisperäiset alkuasukkaat että kiinalaiset tulivat jäädäkseen ja onnistuivat, jo varhain.

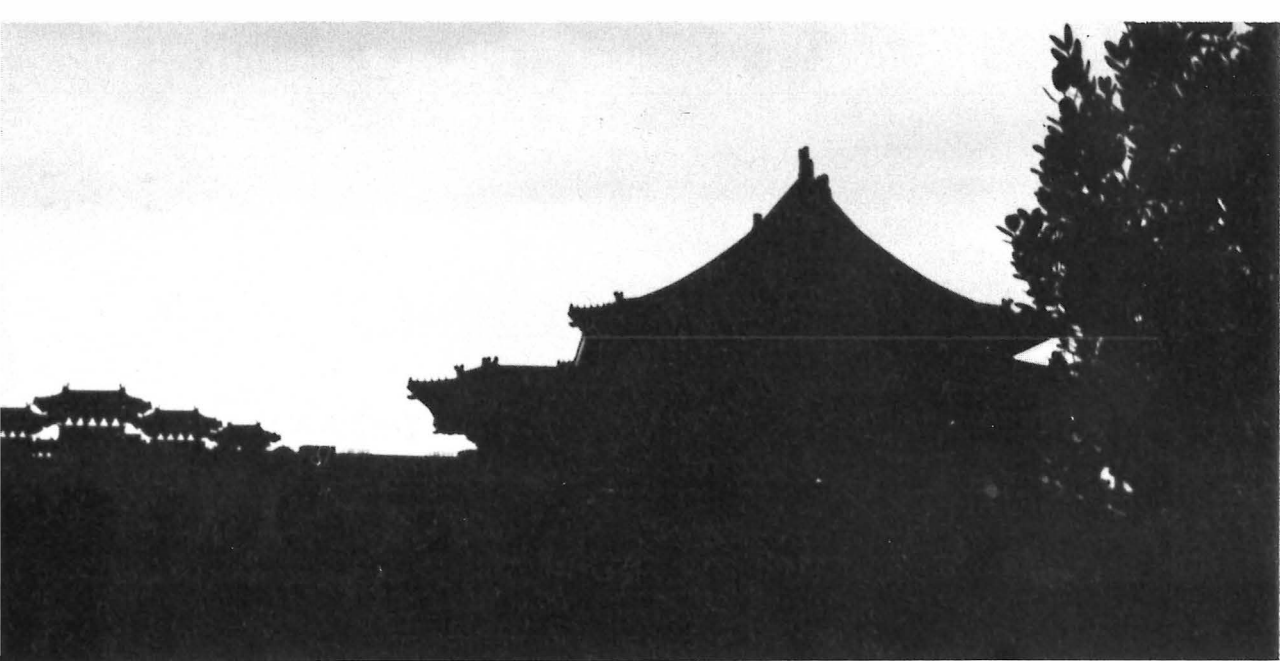
Kahdesti historia melkein toistui. Ming-lojalistit siirtyivät mantereelta saarelle legendaarisen Koxingan johdolla dynastian sorruttua 1600-luvulla. Kolme vuosisataa myöhemmin Chiang Kaishekin Guomindang-joukkojen eliitti teki samoin. Molempia seurasi suuri joukko perinteisen kulttuurin valioedustajia, oppineita, tietäjiä ja taitajia. Moderni teollisuusvaltio ja Aasian toinen suuri talousmahti on samalla klassisen kiinalaisen kulttuurin aarreaitta ja perinteitten vaalija.

Uhri

Perinteitä on pitänyt murtaa-kin. Runsaat 200 vuotta sitten Wu Feng, Fukienista lähtenyt korkea virkamies, oli saavuttanut alkuasukasväestön heimojen luottamuksen ja ystävyys. Hän oli tehnyt kaikkensa saadaakseen nämä lopettamaan kauhua herättävän rituaalisen pääkallonmetsästyksen, jota vielä yleisesti harjoitettiin.

Saavutettuaan jo korkean iän Wu Feng kertoi päälliköille valkoisella hevosella ratsastavan punaviittaisen olennon pian ilmestyvän vuorille. Tämän surmaaminen lepyttäisi jumalat ikiajoiksi. Punainen hahmo valkeine ratsuineen ilmestyi-kin heimojen asuinsijoille ja joutui mestatuksi. Mutta päälliköt huomasivatkin tap-paneensa vanhan ystävänsä Wu Fengin. Järkyttyneinä he päättivät rituaalista luopumisesta. Japanilaiset miehittäjät laativat myöhemmin asiaa koskevan lain.

Aarrekammiot

Vuori pääkaupungista pohjoiseen kätkee uumeniinsa suunnattomat määrät mitaamattoman arvokkaita kalleuksia tuhansien vuosien ajalta. Valtavien punaisten teräsovien takaisiin holveihin on pinottu mahtavat määrät teräslaatikoita, joita kaikkia ei ole edes avattu sen jälkeen kun ne 1949 laivattiin Taiwanille Nankingista pitkien, monivaiheisten kuljetusten ja siirtojen jälkeen sotilaallisen uhan ja levottomuuksien tieltä, tämä keisarillisten palatsikokoelmien keskeinen osa, kaikkiaan yli 600 000 esinettä.

Osa kansallisaarteista on esillä 2–3 kk kerrallaan vuoren rinteelle 1965 valmistuneessa Kansallisessa palatsimuseossa. Avarissa saleissa ovat ikivanhat oraakkeliluut ennusmerkkeineen, valtavat pronssimaljat, valaistuneitten munkkien kalloista valmistetut uhriastiat ja rukousnauhat, mestareitten kalligrafia ja maalaukset, mykistävän taidokkaat koru- ja

käyttöesineet jadea, norsunluuta, kultaa, hopeaa, kallisarvoista puuta ja kiiveä, lasia, posliinia, silkkiä, turkiksia, päähineitä kuningaskalastajan höyhenistä — koko keisareitten ajan mieletön loisto ja sen tekijöitten ihmiskykyjen rajoja hipova osaaminen ja taito. Kutsukoon edesmennyt viimeinen keisari aarteitten siirtoa ryöstöksi. Täällä ne ovat saaneet arvoisensa turvapaikan.

Museon sivurakennuksessa on näyttely PRO PATRIA MORI, kansainvälistä kesän uutisaineistoa manteleelta. Näyttelystä ei paljoa puhuta eikä sitä mainosteta. Se on vain hiljainen kunnianosoitus.

Ihme

Buddhalais-taolainen Lohikäärmevuoren temppeli on Taipeiin vanhin ja arvokain. Liittoutuneitten ilmaiskussa 1945 palopommi sytytti sen räjähdysmäisesti tuleen. Keskushalli paloi maan tasalle, mutta keskusalttarilla, jonka pronssikaitteet melkein sulivat ja vään-

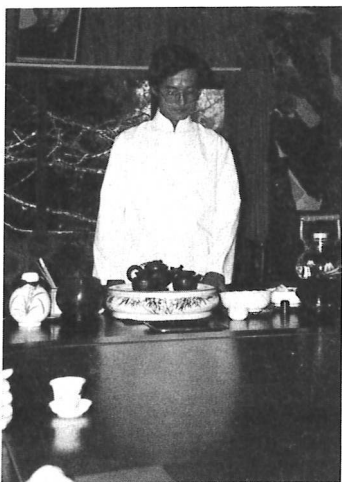
tyilivät kuumuudessa, säilyi vahingoittumattomana Kuan-Yinin, kärsivän ihmiskunnan auttamiseksi Nirvanasta luopuneen Armon jumalattaren, saaren suojelijan kamferipuinen patsas.

Jumalatar hymyilee yhä arvoituksellisesti taitavimpien mestareitten entistämässä temppelissään merenjumalatar Matsun ja pelottavan Kuan Kungin kanssa. Punahehkuisissa pronssimaljoissa palavien satojen suitsuketikkujen tuoksu viipyy kävijän seurassa pitkään.

Aarteitten vartijat

Valkotakkinen nuori mies asettelee verkkaisesti rituaaliesineitä pöydälle. Jo vuosien ajan hän on syventynyt teeseremonian salaisuuksiin. Taustan ikkunasta piirtyvän vanhan ginkgo-puun lehdettömillä oksilla istuu lumivalkoisia kyyhkysiä.

Mestari toimii eleettömästi ja harkiten. Avustaja jakaa juoman sormustimen kokoi-

siin kuppeihin. Kallisarvoisesta Mustan Lohikäärmeen teestä on ensin lupa tunnustella vain tuoksua, sitten vasta makua. Todellinen tuntija osaa ottaa annoksesta 32 siemausta. Törkimys kaataa kaiken kerralla kurkkuunsa, eikä hänelle tarjoilla enää.

Mestarin tulee ravita teekannua lisäämällä vuoroin lehtiä, vuoroin vettä, jotta kannu alkaisi loistaa, niin kuin himmeä jade alkaa vähitellen loistaa sormuksessa, jota kantaa kehittyvä ihminen.

Seremonia päättyy. Käytetyt teelehdet voisi kuivatuna asettaa yöksi tyynyn sisään mielen kirkastamiseksi. Heräisi aamulla viisaampana. Epäileekö joku?

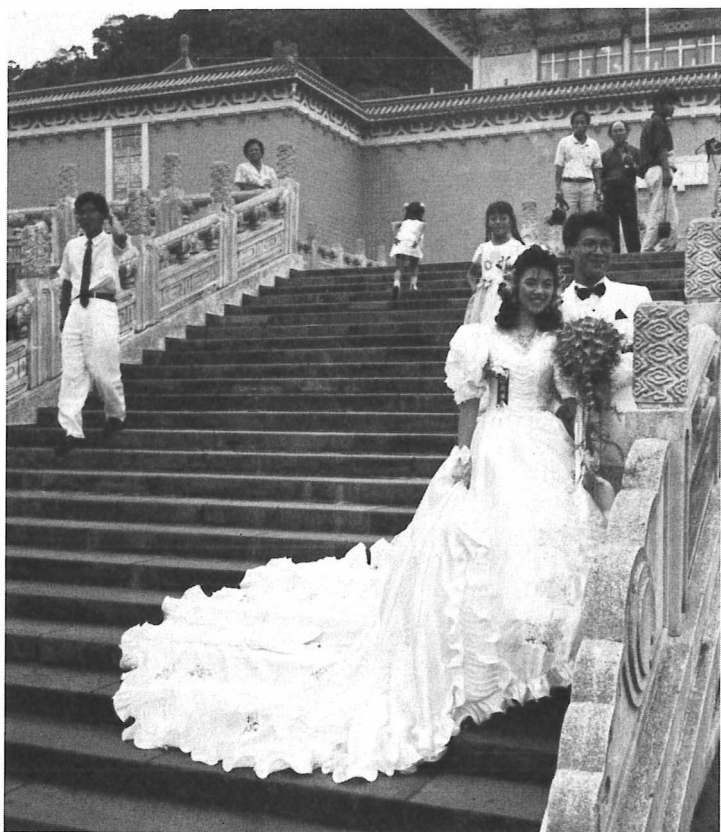
"Tarkoitan sitä tosissani", vakuuttaa Wang Hsiu Hwa, Ph.D., puuteknologian professori, tutkimusosaston esimies — oikeammin, vilkas, viehkeä nuori nainen, jonka nimi on suomeksi Kaunis Kukka Kuningas. Auringossa hän kantaa aina päivänvarjoa. Oppineen ei sovi ruskettua. Eikä kukka saa kuihtua ennen aikojaan.

Lin Chau-Chin on viettänyt nuoresta iästään neljä

vuotta vuorilla alkuasukkaiden parissa lintuja, kasveja ja villieläimiä tutkien. Hän harrastaa vuoristokiipeilyä ja intialaista filosofiaa eikä kaipaakaan enää kaupunkiin. Kaupunkielämä tekee sairaaksi ja levottomaksi, mutta vuorilla on rauha. Siellä on uskomattomia lintuja, jotka kesyyntyvät helposti, rähiseviä apinoita, karhuja, tappaja-ampiaisia ja maailman myrkyllisimpiä käärmeyä, Ihmistä Pureva Kissa, joka on myrkkynokkonen. On myös pyhiä puita, ikivanhoja onttoja seetrejä, joitten onkaloon voi istua mietiskelemään, bambuja, saniaispuita, viileitä vesiputouksia ja parantavia kuumia lähteitä. Erään luolalähteen poreilevalla pinnalla tanssivat alituisesti pienet tulenliekit.

Jos osaa katsoa, vuoret ovat täynnä olentoja ja kuvia, kätkeytyä kirjoitusta maisemassa, puissa, kiven pinnalla ja sisässä, vesissä, pilvissä, laaksojen usvaverhoissa. Niin on ollut aikojen alusta.

Vuorilta louhitaan myös marmoria. Sitä viedään kaikkialle maailmaan ja sitä riittää miljardeja tonneja. Kaupunkien rikkaat tahtoisivat säilyttää vuoret virkistyskäyttöön samoin kuin Li-Wu-joen marmorin uurtaman huimaavan syvän Taro-kanjonin, jonka alueesta on tehty kansallispuisto. Marmorikauppa on sotaveteraaniliiton liikeyritysten hallussa. Lin ymmärtää luonnonsuojelun välttämättömyyden mutta tuntee läheisesti myös vuorilta ja louhoksista elantonsa etsivien

tarpeet.

Tang Sheng-Lin on tavan-
nut tulevan miehensä yhteis-
sellä työpaikalla. Kesällä he
viettävät häitä sulhasen saa-
tua yliopistotutkintonsa suo-
ritetuksi. Silloin hekin pukeutuvat länsimaistyyliin
hääasuihin ja kiertelevät
Taipein kauneimmissa puu-
tarhoissa ja kansallisten
muistomerkkien ääriellä su-
kulaisten ja ystävien valoku-
vattavina. He saavat lahjaksi
paljon rahaa punaisissa
kirjekuorissa ja nauttivat
seurueineen runsaan päi-
vällisen jossakin parhaista
ravintoloista. Piirrettäköön
heille paljon punaisia kak-
sinkertaisen onnen merkkejä
ja toivotettakoon pitkää
ikää.

Liitto on eliniäksi. Ero on
ehdoton tabu, täydellinen
katastrofi, josta ei voi puhua.
Ja patriarkaalisessa yhteis-
kunnassa nainen kärsii siitä
helposti eniten.

Sheng-Lin on ylpeä kiinalaisuudestaan. Historia ja
naiskohtalot dynastioiden
ajoilta kiehtovat häntä. Hän
pukeutuu viimeisimmän
länsimuodin mukaisesti ja
kihartaa pitkät hiuksensa si-
ron aaltoileviksi. Hän on
syntynyt ja kasvanut Tai-
peissa ja rakastaa kotikaupunkiaan
mutta kantaa huolta lisääntyvän väestö-
paineen tuottamista liikenne-
ja ilmansaasteongelmista.
Hänen perheensä nuoret
käyttävät harvinaista polkupyörää
toisin kuin ne puolisenmiljoonaa
moottoripyörin liikkuvaa, jotka
autojen lisäksi ruuhkauttavat
ajoväylät.

Sheng-Lin pitää kauniista
luonnonesineistä, kivistä ja
simpukankuorista. Hän
kunnioittaa perinteitä. Hän
tuskin pukisi ylleen T-paitaa,
jossa on Mikki-hiiren tai

Felix-kissan kuva, vaikka
niitä on röykkiöittäin tarjolla
tavaratalojen nuorisososastojen
hienoilla myyntipöydillä ja
katukauppiaitten kojuissa.

Kuukalenterin uuden vuoden
aikaan muukalainen saa
Sheng-Liniltä kaukaiseen
kotimaahansa kauniin
tervehdyksen ja punaisin
silkkinyöreihin koristetun
pienen pahaltahaisevan tiik-
erin, jossa on täytteenä
punaista arsenikkia. Se on
perinteinen varuste, jonka
taroituksena on pitää myrkylliset
hyönteiset ja käärmeet
loitolla.

Chung Hsu-Ho on Sheng-Linin
kunnioitettu esimies, ei
varsin iäkäs, mutta kansainvälisen
uran jo luonut tutkija ja
osastonjohtaja. Työ

vie usein ulkomaille, mutta
Chung ei tahtoisi olla pitkään
erossa perheestään. Vaimokin
on tutkija, pojat innokkaimmillaan
kouluiässä, täynnä sekä perinteisiä
että uusia harrastuksia. Vanhempi
on soittanut pianoa nelivuotiaasta,
sangen etevästi. Kun viime vuosikymmenellä
häikäisevän taitavia aasialaisia
nuoria virtasi jatkuvasti Euroopan
ja Amerikan musiikkikorkeakouluihin
ja konserttilavoille, ilmiötä ihmeteltiin.
Chungin mukaan valtteina ovat
tottuminen länsimaista paljon
kovempaan työntekoon ja jo
varhain omaksuttu keskittymisen
taito.

Kymmenen vuotta USA:sa
eivät ole etäännyttäneet
Chungia omasta kulttuuris-

ta. Vaikka hän liikkuukin Amerikassa kuin kotonaan, oikea koti ja sydämellisimmät ihmiset ovat Kiinassa. Samaa vakuuttaa joukko nuoria tutkijoita, jotka merentakaiset jatko-opinnot päätettyään ovat olleet alttiina työtarjousten houkutuksille. Perheelliselle on tärkeää turvata jälkeläisten kielitaito. Puhuttu kiina välittyy luontevasti perheenjäsenten kesken, mutta kirjoituksen oppiminen vieraassa kulttuurissa on lähes mahdotonta. Kotimaa on paras.

Murtuvatko perinteet

Vanha polvi sanoo asiat usein niin kuin niitten toivoisi olevan, jotta ne siksi muuttuisivat ajatuksen voimalla. Maailmaa nähneet nuoret keskustelevat ongelmistakin.

Alankomaitten kokoisen saaren väkiluku on jo ylittänyt 20 miljoonaa, ja vaikka maa ja meri ovat pystyneet ruokkimaan asukkaat vielä runsain antimin, väestön-

kasvua olisi nopeasti hillittävä. On mahdollista, että perheitten lapsiluku tullaan rajoittamaan kahteen. Pääosa metsistä on hakkuukiellossa, raakapuu tuonnin varassa, metsätalouden painopiste suojelussa. Maataloudessa etsitään luonnonmukaisia ratkaisuja, ja myrkyistä pyritään eroon.

Eläminen suurkaupungeissa tulee kalliimmaksi, vaikka valtio tukee voimakkaasti liikennettä ja koulutusta. Asuminen tulee ahtaammaksi. Suurperheitten hajotessa ja kaikkien osallisuudessa työelämään syntyä juurettomuutta ja hankaluuksia, rikollisuuttakin, jonka sovittaminen on ollut vanhastaan perheen ja suvun vastuulla, julkisuudelta kätkeytynä.

Kansallispuolueen rinnalle on noussut muita poliittisesti painavia vaihtoehtoja. Onko näistä yhteisvoimin luotsaamaan saariprovinssia perinteisesti arvostettuihin jatkuvaan onneen, vaurauteen ja pitkään ikään?

Vanhat ihmiset pelkäävät perinteitten murtumista. Kuan-Yin, Matsu — alkää antako Felix-kissan kaapata tätä kaikkea!

Pitkä odotus

Pääkaupungin eteläpuolella, vehmaitten kamferipuumetsien ja bambulehtojen reunustaman Hyvántahtoisuuden järven rannalla on maaseutuhuvila, jonka yksi huone on hautakappelina. Katafalkin päätyyn nojaa vaaleankeltaisista kukista tehty valkoisin nauhoin varustettu risti. Oikealla puolella seisoo Kiinan tasavallan lippu. Vainajan kuva on alttarilla. Mustassa graniittisarkofagissa lepää edesmennyt presidentti, ihmisenä arvoituksellinen, askeettista elämää viettänyt konfutselainen, kristitty kansallissankari, marsalkka Chiang Kai-shek odottaen aikaa, jolloin sarkofagi voidaan kuljettaa haudattavaksi perinteiseen tapaan synyinmaakuntaan, manteleella sijaitsevaan Chekian-giin.

Monet arvelevat, että viidentoista vuoden odotus voi jatkua vielä pitkään.

LAAJENNETTU IHMISKUVA JA PARANTAMINEN

seminaari 1.-2.6.90 Kuopiossa

Ohjelmassa mm.

perjantaina

Aine, energia ja informaatio

HLL Heikki Tammisalo

Värien syvempi olemus ja parantaminen

dos. Torger Holtsmark (Oslo)

Akupunktion tieteellinen tutkimus

apul.prof. Pekka J. Pöntinen

Akupunktio ja ihmisen energiakeho

tutkija Raimo Lindroos

Kirliankuvaus

kuvalaitesimies Pekka Kuhmonen

Yhteinen illanvietto (maksetaan erikseen)

lauantaina

Kehon voimat ja niiden tutkiminen

DI, opettaja Martti Tuomola

Elämän voimat

LL Ritva Laureus

Ihmisen kokonaisuus parantumisessa

LKT Antti Heikkilä

kirjailija Tapio Kaitaharju

lääkintävoim. Pekka Kosonen

Alustusten lisäksi runsaasti keskustelua.

Seminaarimaksu 350 mk tai 175 mk/pv, ilmoittautumiset

11.5. mennessä

Kuopion yliopisto, täydennyskoulutusosasto

PL 6, 70211 KUOPIO

puh. 971-162 891

Järjestäjät: Kuopion yliopiston koulutus- ja kehittämis-
keskuksen täydennyskoulutusosasto, Kuopion yliopiston
sosiaalifarmasian laitos ja Kriittinen korkeakoulu

HENKINEN TERVEYS

jatkoseminaari 2.-3.6. Kuopiossa

lauantai-iltana ohjelmassa tutustumista savolaiseen

luontoon oppaina Erkki Lähde ja Eeva Partanen

sunnuntaina

HENKISYYDEN KRITIIKKI

Mediaalisuus ja muut paranormaalit ilmiöt

Uskonnollinen hurmahenkisyys

Guru-ilmiö

Henkiparantaminen

Miksi pelkkä materia ei riitä?

Järjestäjä: Kriittinen korkeakoulu

Kasarmikatu 19, 00130 HELSINKI

puh. 90-624977

Hinta 175 mk/pv. Iltaohjelmasta eri maksu.

Tarkempia tietoja 15.4. jälkeen Kriittiseltä korkea-
koululta.

VANHOJEN INKALAISTEN

seminaaripäivä

7.4.1990 klo 12-19

TAIDE

ELÄMÄN MERKITYKSEN

ANTAJANA

Avaus

Tutustumisleikkejä

Taide elämän merkityksen
antajana

fil.kand. Seija Viitaniemi-
Lahtinen

Mehutauko

Liikemeditaatiota

Taide aikansa tulkkina
Kriitikko Dan Sundell

Keskusteluryhmiä

Kahvia ja välipalaa

Palautekeskustelua

Taideharjoituksia

dreijaus

luovuus

maalaus

meditatiivinen kirjoittaminen
runo

Kansantanssit

Ilmoittautumiset 5.4.
mennessä Kriittiselle korkea-
koululle puh. 624 977

Seminaarimaksu 110 mk
ps-tilille 715 560

Seminaaripaikka
Kasarmikatu 19

Seminaarin jälkeen
mahdollisuus yhteiseen
illanviettoon

Kaikki vanhat INKAlaiset
mukaan!

1/89 Kari E. TURUNEN: Näkymättömät luonnonvoimat TERHO PURSIAINEN: Rakkaus vihan ja kärsimyksen maailmassa MATTI HYRYLÄINEN: Kommentti Terho Pursiaisen artikkeliin LAURI RAUHALA: C.G.Jungin uskontotutkimuksen pääpiirteitä KAUKO KOMULAINEN — ihmisen mahdollisuuksiin uskova kasvat-taja VILLE REPO: Suuri ja pieni aika MERJA HURRI: Suomalainen mies ja nai-nen — Uunoja ja Tyynejäkö kaikki? KATRIINA KAJANNES: Lassi Nummiko sovinnainen?

2/89 KARI E. TURUNEN: Ymmärtäminen SATU APO: Suomalaisesta juomata-vasta JUSSI SIMPURA: Keskiluokkaistuvatko juomatavat? RISTO LAINE: Maa-taloushistorian saatava museonsa EINO HEIKKINEN: Galileista mustiin aukkoihin JAAKKO PIETILÄINEN miss away JYRKI IIVONEN: Baltian maat ja kansalli-suuskysymys JUTTA ZILLIACUS: Uusi aika Eestissä ANTTI ALHONSAARI: Onko kirkossa tilaa järjelle? VILLE REPO: Loistava silmäkääntötempu

3/89 KARI E. TURUNEN: Juhlat ja kansan elpyminen OSMO KONTULA: Seksuaalisuus elämänvoimana MAARET WAGER: Kohteesta kokijaksi ANJA LANÉR: Lapsettaa ilman lapsia AIRA HEINÄNEN: Ainako pitäisi rakastaa? KATRIINA KAJANNES: Volter Kilpi tuntevan ihmisen kuvaajana ANJA MÄKINEN: Matin monasteri MIKKO TELARANTA: Suomalainen mies ja nainen -- se pieni ero kautta aikojen

4/89 KARI E. TURUNEN: Risteilevät arvostukset ILKKA NIINILUOTO: Ihminen teknologian yhteiskunnassa MATTI HYRYLÄINEN: Kommentteja Niiniluodolle PÄIVI HUUHTANEN: Onko kirkossa tilaa mystiikalle? ASTA HAAPALAINEN: le 14 juillet à Paris HANS LILJENSTRÖM: Vart är människan på väg — tekniskt, psykologiskt, andligt? ERKKI LÄHDE: Mihin olemme menossa? JUKKA HUSU: Koomillisuus ja huumori ajattelussa VEIKKO PORRA: Kaupankäyntiä mikroelett-roniikalla ja informaatiolla ERKKI PIRTOLA: Mitä on taide — mikä on taide-koulu?

5/89 KARI E. TURUNEN: Tekojen etiikka MERJA HURRI: Tasa-arvo PÄIVI HUUHTANEN: Moraali MARKKU GRAAE: Vapaus HELINÄ SIIKALA: Hyvin-vointi ARJA ALHO: Sade ei haittaa — solidaarisuus voittaa EERO OJANEN: Tie-dostaminen INKERI REPO: Vastuu MATTI HYRYLÄINEN: Luottamuksellisesti PIRKKO KARHI: Onni JUHANI KAHELIN: Edistys RIINA MARTTILA: Runoja ARVI TUOMI: Ahneuden anatomiaa KARI E. TURUNEN: Voittajan vas-tuu HELENA KOKKONEN: Kiinakuu RISTO LAINE: Tavoiltaan säännötön nyky-aika

6/89 KARI E. TURUNEN: Lapsi ja maailmankatsomus LIISA HAMARILA: Lapsi — mielikuvat ja kuvat HELINÄ SIIKALA - INKERI REPO: Elämäkö ennaltaehkäisyä? JOHANNA JOKIPALTIO: Lastenkirja on kirjallisuutta RAIJA LAKARI: Vanhempana vammaisen perheessä PIRJO KOTKAJÄRVI: Elämyksiä ja vuorovaikutusta MARIANNE JOKINEN: Steinerpedagogiikalla on paljon annetta-vaa tulevaisuuden aikuisille PÄIVI RISTOLAINEN-HUSU: Freinet — työn peda-gogi AINO HANNULA: Katulapsia Mexico Cityssä ASTA HAAPALAINEN: Per-jantaina — kaikki irti RAIJA-LEENA PUNAMÄKI: Sodan läsnäolo lapsuudessa LEENA KORPPOO: Oma pieni Jere Jarruvaununi KALEVI SORSA: Kirkko yhteiskunnallisena ja kulttuurisena voimana 1990-luvulla JOHN VISKTRÖM: Kir-kon tehtävät 1990-luvulla